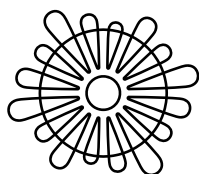

ARCHAEOLOGIA

adriatica

Sveučilište u Zadru
Universitas Studiorum
Jadertina | 1396 | 2002 |

SVEUČILIŠTE U ZADRU / UNIVERSITAS STUDIORUM JADERTINA / UNIVERSITY OF ZADAR
ODJEL ZA ARHEOLOGIJU / DEPARTMENT OF ARCHAEOLOGY

UDK 902/904

ARCHAEOL. ADRIAT.

ISSN 1846-4807

ARCHAEOLOGIA adriatica

IZDAVAČ / *Publisher*
Sveučilište u Zadru / *University of Zadar*
Mihovila Pavlinovića 1, 23000 Zadar, Hrvatska

POVJERENSTVO ZA IZDAVAČKU DJELATNOST / *Publishing Committee*
Josip Faričić (predsjednik / *Chair*)

GLAVNI I ODGOVORNI UREDNIK / *Editor in Chief*
Ante Uglešić

TAJNICA / *Secretary*
Josipa Baraka Perica

UREDNIŠTVO / *Editorial Board*
Brunislav Marijanović (professor emeritus Sveučilišta u Zadru), Igor Borzić (Sveučilište u Zadru),
Martina Čelhar (Sveučilište u Zadru), Tomislav Fabijanić (Sveučilište u Zadru),
Mirja Jarak (Sveučilište u Zagrebu), Marko Dizdar (Institut za arheologiju, Zagreb),
Biba Teržan (Univerza v Ljubljani), Gian Pietro Brogiolo (Università degli Studi di Padova)

ADRESA UREDNIŠTVA / *Address of the Editorial Board*
Archaeologia Adriatica
Sveučilište u Zadru, Odjel za arheologiju
Obala kralja Petra Krešimira IV., 2
23000 Zadar, Hrvatska / Croatia
Tel. +385(0)23 200 522
E-mail: archaeologia.adriatica@unizd.hr

ARCHAEOLOGICA ADRIATICA REFERIRA SE U / *Archaeologia Adriatica is abstracted and indexed in*
- Ulrich's international periodicals directory
- DYABOLA. Sachkatalog der Bibliothek – Römisch-
Germanische Kommission des Deutschen Archäologischen Instituts

DOSTUPNO NA / *Available at*
Hrčak. Portal znanstvenih časopisa Republike Hrvatske (hrcak.srce.hr)
Morepress (morepress.unizd.hr)

ČASOPIS IZLAZI JEDNOM GODIŠNJE / *Published annually*
ISSN 1846-4807 (Tisak)
ISSN 1848-9281 (Online)
DOI 10.15291/archo

NASLOVNICA / *Cover Page*
Foto / *Photo*: S. Govorčin

SADRŽAJ / CONTENTS

MARTINA ČELHAR O životu i djelu profesorice Sineve Kukoč <i>On the Life and Work of Professor Sineva Kukoč</i>	11
MARTINA ČELHAR Bibliografija prof. dr. sc. Sineve Kukoč <i>Bibliography of Professor Sineva Kukoč</i>	21
BRUNISLAV MARIJANOVIĆ Novi nalaz žrtvenika na neolitičkom naselju u Smilčiću (Izvorni znanstveni članak) <i>New Find of an Altar from the Neolithic Settlement of Smilčić (Original scientific paper)</i>	31
KRISTINA HORVAT OŠTRIĆ Prilog poznavanju duhovne kulture neolitičkih zajednica istočnog Jadrana (Izvorni znanstveni članak) <i>A Contribution to Understanding Spiritual Culture of the Neolithic Communities of the Eastern Adriatic (Original scientific paper)</i>	47
STAŠO FORENBAHER Početak sezonskog stočarstva u Dalmaciji (Izvorni znanstveni članak) <i>The Beginning of Seasonal Pastoralism in Dalmatia (Original scientific paper)</i>	73
GIULIA RECCHIA, ALBERTO CAZZELLA The Guardian Ancestors. Burials at Bronze Age fortified Sites in the Adriatic Area: Coppa Nevigata and the Istrian Hillforts (Original scientific paper) <i>Predci-čuvari. Ukopi na brončanodobnim utvrđenim lokalitetima na Jadraniu: Coppa Nevigata i istarske gradine (Izvorni znanstveni članak)</i>	87
MAJA GRGURIĆ SRZENTIĆ Stočarstvo i ritual na gradini Vrčevo u brončano i željezno doba (Izvorni znanstveni članak) <i>Animal Husbandry and Ritual at Vrčevo Hillfort in the Bronze and Iron Ages (Original scientific paper)</i>	113
PIO DOMINES PETER, MATE PARICA Podvodno nalazište Sveti Juraj – Lisac i proizvodnja soli krajem brončanog doba (Izvorni znanstveni članak) <i>Sveti Juraj – Lisac Underwater Site and Salt Production at the end of the Bronze Age (Original scientific paper)</i>	133

BIBA TERŽAN

Liburni and the Caput Adriae Region in the Early First Millenium BC –
Discussing the Liburnian two-part bow Fibulae (Original scientific paper)
Liburni i regija Caput Adriae početkom prvog tisućljeća pr. Kr. –
Razmatranje liburnskih dvodijelnih lučnih fibula (Izvorni znanstveni članak) 177

ANDREJ PRELOŽNIK

Japodski i liburnski antropomorfni privjesci (Izvorni znanstveni članak)
Iapodian and Liburnian Antropomorphic Pendants (Original scientific paper) 201

IVAN DRNIĆ, ANA ĐUKIĆ, SLAĐANA LATINOVIĆ

Pojasna kopča s figuralnim prikazom iz Prozora (Izvorni znanstveni članak)
Belt Buckle with Figural Scene from Prozor (Original scientific paper) 241

TISA N. LOEWEN, KENNETH C. NYSTROM, MARTINA ČELHAR

Bioarchaeological Analysis of Skeletal Remains from
Nadin Necropolis (Original scientific paper)
Bioarheološka analiza osteološkog materijala
s nekropole u Nadinu (Izvorni znanstveni članak) 259

MARTINA ČELHAR, MARINA UGARKOVIĆ

Pojasne kopče tipa Nadin (Izvorni znanstveni članak)
Belt Buckles of the Nadin Type (Original scientific paper) 293

IGOR BORZIĆ, DINKO RADIĆ

Rezultati rekognosciranja gradinskog naselja Brdo-Stine
kod Žrnova na otoku Korčuli (Prethodno priopćenje)
The Hillfort Settlement Brdo-Stine near Žrnovo on the Island
of Korčula – Results of a Field Survey (Preliminary communication) 341

JURE ŠUĆUR, ZRINKA SERVENTI

Istraživanja tumula u Dobropoljcima 1960. godine
u svjetlu novijih spoznaja (Izvorni znanstveni članak)
Tumuli research in Dobropoljci in 1960 in the Light
of Recent Discoveries (Original scientific paper) 371

TONI BRAJKOVIĆ

Rimskodobna ogledala s Velike Mrdakovice (Izvorni znanstveni članak)
Roman-Era Mirrors from Velika Mrdakovica (Original scientific paper) 423

ALKA STARAC

Kameje iz Arheološkog muzeja Istre (Stručni članak)
Cameos from the Archaeological Museum of Istria (Professional paper) 449

IVANA JADRIĆ-KUČAN, IVANA BANOVAČ O kultu i poštivanju rimskih carica i princeza na tlu provincije Dalmacije (Pregledni članak) <i>On the Cult and Veneration of the Roman Empresses and Princesses in the Province of Dalmatia (Review paper)</i>	465
LUCIANO BOSIO, GUIDO ROSADA La fonte nella fonte L'Italia fisica nella descrizione <i>Tabula Peutingeriana</i> 4. L'idrografia 4.3. I Fiumi a settentrione del Padus. Dal Cleusis al Tiliabinte (Sintesi) Izvor u izvoru <i>Fizička geografija Italije u opisu Tabulae Peutingerianae</i> 4. <i>Hidrografija</i> 4.3. <i>Rijeke sjeverno od Padusa. Od Cleusisa do Tiliabinte (Pregledni članak)</i>	503
JOSIPA BARAKA PERICA, ANTE UGLEŠIĆ Ulomak pogrebne mense s lokaliteta Galovac – Crkvina (Izvorni znanstveni članak) <i>Fragment of a Funerary Mensa from the Site of Galovac – Crkvina (Original scientific paper)</i>	521
TONČI BURIĆ Stomorija – Miri (Kaštel Novi), primjer prostornih relacija unutar naselja u kasnoj antici i srednjem vijeku (Izvorni znanstveni članak) <i>Stomorija – Miri (Kaštel Novi), an Example of Spatial Relations within Settlements in Late Antiquity and the Middle Ages (Original scientific paper)</i>	541
MATO ILKIĆ, DEJAN FILIPČIĆ Numizmatička svjedočanstva mongolske najezde na šire područje Splita iz ožujka 1242. godine (Izvorni znanstveni članak) <i>The Numismatic Evidence of the Mongol Invasion in the wider Split Region in March, 1242 (Original scientific paper)</i>	559
KARLA GUSAR, DARIO VUJEVIĆ Vjerske medaljice iz sv. Dominika u Zadru (Izvorni znanstveni članak) <i>Devotional Medals from St Dominic in Zadar (Original scientific paper)</i>	571
NEDA KULENOVIĆ, VEDRANA GLAVAŠ, IGOR KULENOVIĆ Zračna arheologija kao metoda identifikacije formacije krškog kulturnog krajolika (Izvorni znanstveni članak) <i>Aerial Archaeology as a Method of Identifying the formation of Cultural Landscape in the Karst Area (Original scientific paper)</i>	611
<i>Upute suradnicima / Manuscript Guidelines</i>	645

JAPODSKI I LIBURNISKI ANTROPOMORFNI PRIVJESCI

IAPODIAN AND LIBURNIAN ANTHROPOMORPHIC PENDANTS

ANDREJ PRELOŽNIK

University of Primorska
Institute of Archaeology and Heritage
Titov trg 5
SL-6000 Koper
andrej.preloznik@upr.si

UDK: 903.2(497.5Lika)*637/639*

DOI: 10.15291/archo.3587

IZVORNI ZNANSTVENI ČLANAK / ORIGINAL SCIENTIFIC PAPER

Primljeno / Received: 2020-10-21

KLJUČNE RIJEČI:

Japodi, Liburni, nakit, potnia theron, željezna doba, tipologija, privjesci

Prijedlog nove tipološke sheme japodskih i liburnskih antropomorfnih privjesaka pruža novu perspektivu i nove spoznaje o ovoj zanimljivoj vrsti ukrasa. Osnovnim, najstarijim i ujedno prostorno najraširenijim čini se tip Prozor, s analogijama i s druge strane Jadrana. Daljnji razvoj odvijao se u japodskom i liburnskom području odakle su se pojedini primjerci proširili samo na područje Bele krajine i istočne Dolenjske. Vremenski ih možemo smjestiti između 8. i 6. stoljeća pr. Kr. U Lici su se stariji oblici nosili prišiveni na pojedine dijelove odjevnog predmeta (npr. kape i/ili pojaseve), dok su se mlađi nosili kao prsni privjesci. Liburnjanke su ih vjerojatno nosile (i) kao naušnice. Naravno, nije isključeno da su se pojedini primjerci rabili kao zasebni predmeti, na primjer amajlije, osobito izvan japodskog područja. Iako je riječ o geografski vrlo ograničenoj vrsti ukrasa, ona se dobro uklapa u shemu privjesaka u obliku potnia theron, koji je u 7. stoljeću u nekoliko oblika bio prisutan na Apeninskom poluotoku.

KEY WORDS:

the Iapodes, the Liburnians, jewellery, potnia theron, Iron age, typology, pendants

The newly proposed typological scheme of Iapodian and Liburnian anthropomorphic pendants allows for a fresh look at – and new findings about – this interesting ornament type. The original, earliest and most broadly distributed pendant type appears to be that of Prozor, with analogies also on the opposite side of the Adriatic, in present-day Italy. It spread across the Iapodian and Liburnian territories, from where individual specimens reached Bela Krajina and eastern Dolenjske. They can be dated to the period from the 8th until the 6th century. In Lika, earlier forms were worn sewn on certain parts of the attire, for example caps and/or belts, while later ones were worn as pectorals. Liburnians probably also wore them as earrings. Of course, it is not excluded that individual specimens were used as separate objects, such as amulets, especially outside the Iapodian territory. This is a geographically very limited type of ornament; nevertheless it fits well into the scheme of potnia theron form pendants, represented on the 7th century Apennine Peninsula in several forms.

UVOD

U paleti različitih privjesaka koji se u starijem željeznom dobu pojavljuju na prostoru zapadnog Balkana pozornost uvijek iznova privlače takozvani japodski antropomorfni privjesci koji se ponekad nazivaju i tip Prozor. Njima se u samostalnim raspravama ili u sklopu širih studija bavio niz istraživača.¹ Za to postoji nekoliko razloga. S jedne su strane zanimljiva oblika koji je snažno stiliziran, ali se u njemu raspoznaje ljudski lik: trokutasto tijelo/haljina na gornjoj strani završava poprečnim lukom koji predstavlja glavu/oglavlje, a dvije bočne izbočine označavaju ruke. S druge strane, zbog svoje brojnosti i koncentracije na području Like smatraju se karakterističnim predmetom japodske kulture, odnosno japodsko-liburnskog likovnog izričaja (Sl. 1). Naposljetku, oni su i dobro polazište, ali i poticaj za raspravu o njihovoj simbolici i duhovnom svijetu ljudi koji su ih nosili.

Potonje je omiljena tema Sineve Kukoč koja proučavajući ovo pitanje zadivljujuće zalazi u širinu i dubinu za što su sposobni samo rijetki. Stoga ću osobno zaobići ovu temu i radije provjeriti je li moguće napraviti iskorak u tipologiji japodskih antropomorfnih privjesaka. Naime, smatram da je dobra tipologija temelj koji uvjetuje kvalitetnu kronološku i distribucijsku sliku te, posljedično, smislenost naših pretpostavki o ulozi i značenju nekog predmeta.

TIPOLOGIJA

Kako je rečeno, pojedini primjerci ili izbori privjesaka višestruko su objavljeni pa je, iako inventar nekih starih iskopina još uvijek nije cjelovit, materijala ipak dovoljno da

¹ Npr. Š. BATOVIĆ, 1955; Š. BATOVIĆ, 1973, 126–127; F. STARE, 1970; F. LO SCHIAVO, 1970, 463–464, T. 37; B. ČOVIĆ, 1984; D. SVOLJŠAK, 1980; S. KUKOČ, 1995; B. TEßMANN, 2001, 89–90; D. BALEN-LETUNIĆ, 2004, 230, 368–370; B. RAUNIG, 2004, 119, 124–127, T. 24–26.

INTRODUCTION

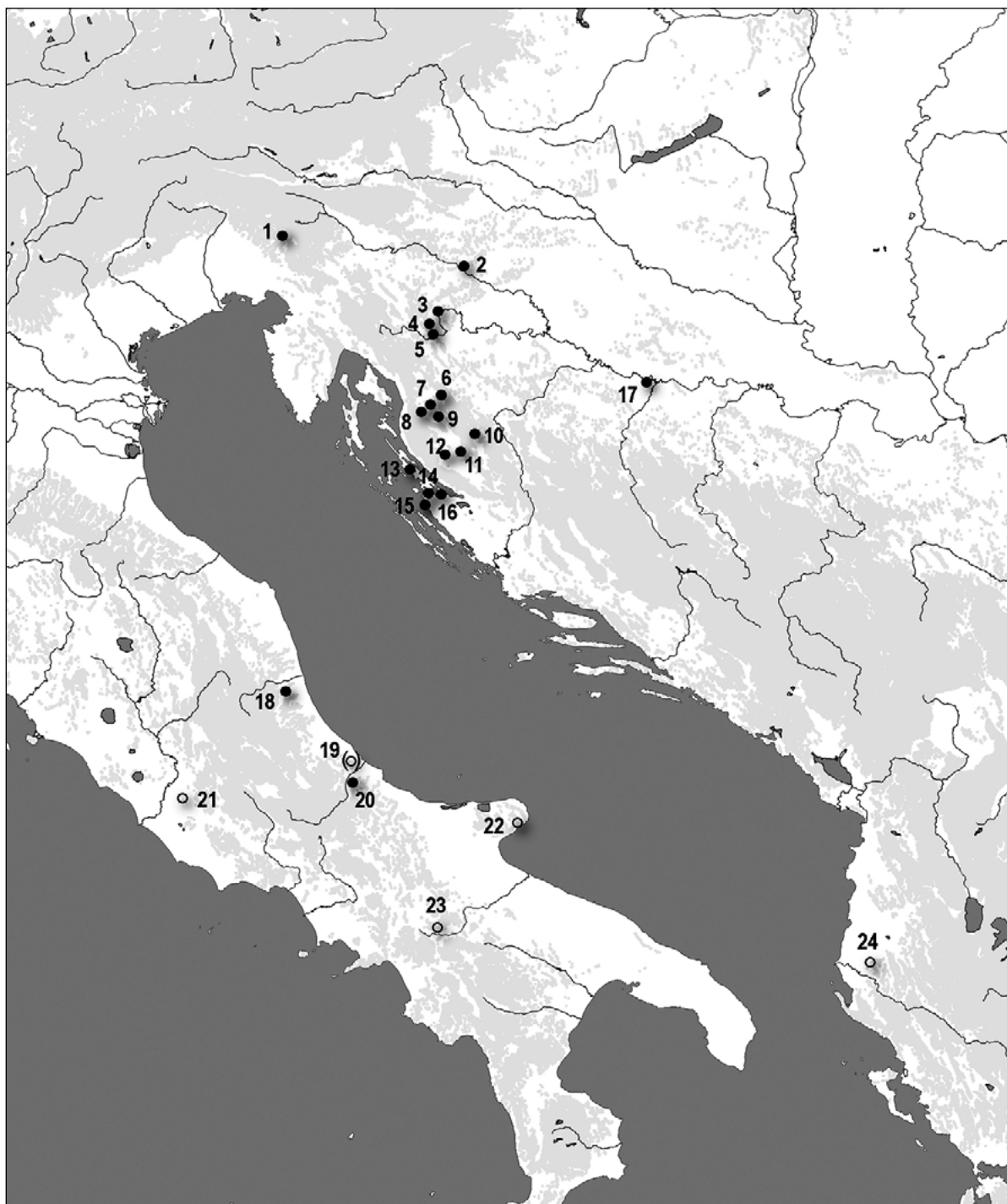
In the wide spectrum of different pendants that appeared in the Western Balkans in the Early Iron Age, the attention of scholars has always been engaged by the so-called Iapodian anthropomorphic pendants, also called the Prozor type. A number of scholars have dealt with them in individual discussions or as part of broader studies.¹ There are several reasons for this. On the one hand, they have an interesting shape that is strongly stylised, but at the same time recognisably humanoid: a triangular body/dress, at the upper end terminating in a transverse arch representing the head/headgear, and two side protrusions suggesting the arms. On the other hand, due to their dense concentration in the territory of Lika, they are classified as typical Iapodian culture artefacts, or artefacts representing Iapodian-Liburnian artistic expression (Fig. 1). Finally, they also represent a good starting point – and at the same time a challenge – for discussion of their symbolism and the spiritual world of their wearers.

The latter has been a favoured topic of Sineva Kukoč, who has tackled the issue in an admirable breadth and depth, of which only a few are capable. Therefore, I will avoid this topic myself and rather explore whether it is possible to take a step forward in the typology of Iapodian anthropomorphic pendants. Namely, I believe that good typology is an important precondition for obtaining a good chronological and distribution picture and, consequently, conclusions as to the relevance of our assumptions about the role and significance of an artefact.

TYOLOGY

As mentioned above, individual specimens or selections of pendants have been published on

¹ E.g. Š. BATOVIĆ, 1955; Š. BATOVIĆ, 1973, 126–127; F. STARE, 1970; F. LO SCHIAVO, 1970, 463, 464, T. 37; B. ČOVIĆ, 1984; D. SVOLJŠAK, 1980; S. KUKOČ, 1995; B. TEßMANN, 2001, 89–90; D. BALEN-LETUNIĆ, 2004, 230, 368–370; B. RAUNIG, 2004, 119, 124–127, T. 24–26.

SLIKA 1. Nalazišta japodskih antropomorfnih privjesaka (●) i drugih privjesaka navedenih u članku (○). 1 Tolmin, 2 Libna, 3 Podzemelj, 4 Dragatuš, 5 Vinica, 6 Drenov Klanac, 7 Kompolje, 8 Vlaško Polje, 9 Prozor, 10 Krbavica, 11 Široka Kula, 12 Smiljan, 13 Kolan, 14 Nin, 15 Zaton, 16 Ljubač, 17 Donja Dolina, 18 Sant'Egidio alla Vibrata, 19 nepoznato nalazište, Abruzzi, 20 Archi, 21 Osteria dell'Osa, 22 Monte Saraceno, 23 Cairano, 24 Patos (izradio: A. Preložnik)

FIGURE 1 Sites of Iapodian anthropomorphic pendants (●) and other pendants mentioned in the paper (○). 1 Tolmin, 2 Libna, 3 Podzemelj, 4 Dragatuš, 5 Vinica, 6 Drenov Klanac, 7 Kompolje, 8 Vlaško Polje, 9 Prozor, 10 Krbavica, 11 Široka Kula, 12 Smiljan, 13 Kolan, 14 Nin, 15 Zaton, 16 Ljubač, 17 Donja Dolina, 18 Sant'Egidio alla Vibrata, 19 unknown site, Abruzzi, 20 Archi, 21 Osteria dell'Osa, 22 Monte Saraceno, 23 Cairano, 24 Patos (made by A. Preložnik)

se vidi raznolikost zastupljenih oblika. Zbog jednostavnih, jasno razlučivih elemenata (kao što su petlja ili perforacija, iskucani krugovi ili bradavica, jednostavne ili oblikovane ruke) njihova se tipološka podjela čini jednostavnim zadatkom, no zbog njihove isprepletenosti zadatka, naprotiv, nije nimalo lak. Ako bismo željeli razmotriti sve kombinacije, dobili bismo teško pregledno mnoštvo tipova, a ako bismo ih objedinili, tipovi bi se „preklapali“. To je vidljivo i iz dosadašnjih triju prijedloga tipoloških shema.

Fulvia Lo Schiavo tako je izdvojila jedan muški tip i četiri ženska (s jednom inačicom).² Njezin muški privjesak karakteriziraju sferične izbočine na mjestu ruku, nogu i falusa, ženske privjeske tipa A karakteriziraju noge, tipa B izbočeni rub i štipićaste ručice (odnosno polukružne izbočine u inačici A), tipa C konična bradavica i ravan rub, a tipa D trokutasti oblik bez udova. Prijelazni primjerci s karakteristikama nekoliko tipova nisu uključeni u tipologizaciju.

Barbara Teßmann pokušala je inačicama riješiti prijelazne oblike, ali joj je to samo donekle uspjelo.³ Njezin prijedlog također ima dosta nedosljednosti. Konkretno, tipovi 2 – 5 (u koje je svrstala takve privjeske) imaju različite razlikovne elemente: kod tipa 2 to je pričvršćivanje petljom i bradavica, kod tipa 3 štipićasti oblik ruku, kod tipa 4 polukružna „ptičja“ ruka, a kod tipa 5 noge i jednostavne ruke, s tim da se razlikovni elementi tipova 2 i 5 (petlja, bradavica, noge) pojavljuju i u drugim tipovima gdje više nemaju razlikovnu funkciju. Takve je primjerke koji kombiniraju nekoliko elemenata svrstala u inačice pojedinačnih tipova (tip 3, inačica 1; tip 4, inačica 1), definirala kao „prijelazne“ (unutar tipa 2 – sl. 55, 20) ili ostavila nedefiniranima. Problem je u tome što bi se isti primjerci mogli definirati i kao inačice drugih tipova (inačica 3/1 zbog ruku i bradavice mogla bi biti i ina-

multiple occasions, and although excavations to date have yet to yield a complete inventory, what material has been collected is nevertheless sufficient to suggest the diversity of the forms represented. Due to simple, clearly distinguishable elements (such as loop or puncture, punctured circles or a knob and simple or formed arms), their typological division seems like an easy task; however, given their interlocking forms, it is quite the opposite. If we consider all the combinations, we obtain rather indistinguishable sets of types, and if we combine them, the types overlap. This is evident also from the three extant suggested typological schemes.

Firstly, Fulvia Lo Schiavo classified one male and four female types (with one variant).² The male pendant is characterised by spherical protrusions in place of arms, legs and phallus, while the female type A pendants have legs, type B has a concave rim and wedge-shaped arms (or, in variant A, semi-circular protrusions), type C has a conical knob and a flat rim, and type D is triangular and without any limbs. The typology does not include transitional specimens with characteristics of several types.

Barbara Teßmann tried to solve the transitional form issue by introducing variants; nevertheless, she only succeeded to a certain extent.³ Furthermore, her proposal contains quite a few inconsistencies. Specifically, she categorised such pendants as types 2-5, though these particular types have different distinctive elements: attachment by a loop and a knob in type 2, wedge-shaped arms in type 3, semi-circular “bird” arms in type 4, and legs and simple arms in type 5, with the type 2 and 5 determining elements (loop, knob and legs) also appearing in other types, where they no longer have a distinctive function. She classified such specimens, which combine several elements, as variants of individual types (type 3, variant 1; type 4, variant 1), and defined them as “transitional” (within type 2 – Figs. 55, 20) or left them undefined. The problem is that the

² F. LO SCHIAVO, 1970, 463–464, T. 37.

³ B. TEßMANN, 2001, 82–91.

² F. LO SCHIAVO, 1970, 463, 464, T. 37.

³ B. TEßMANN, 2001, 82–91.

čica tipa 2, a inačica 4/1 zbog nogu bi mogla pripadati tipu 5) ili kao samostalni tipovi. S druge strane, tipovi 3 i 4 međusobno su si bliži od svojih inačica jer se razlikuju samo po načinu oblikovanja ruku; očito su klasificirani na osnovi broja primjeraka. Uz navedene tipove, njezina tipološka podjela uključuje i razne druge antropomorfne privjeske koji se pojavljuju na japodskom području, a s njima nisu razvojno povezani, što nepotrebno pomućuje sliku: japodsko-picenske privjeske s bočnim petljama (tip 1), „sfinge“ (tip 6), „orante“ (tip 7), „hoplite“ (tip 8).⁴ Iznenaduje da iz sheme izostavlja mnogo srodnije „muške“ privjeske („muški“ tip prema F. Lo Schiavo).

Branka Raunig obrađivala je privjeske u okviru tipologije japodskih prikaza u bronci.⁵ Zbog tako široke koncepcije naši su se antropomorfni privjesci pomalo nesretno našli u dvjema skupinama – muških i ženskih prikaza, iako većina (osim „trakastih“ muških) pod zajedničkom oznakom „trapezoidne figure“. Kao odlučujući kriterij za pojedine tipove, odabrala je oblik izbočina, a na temelju ostalih elemenata odredila je inačice. Kao prvi odredila je tip s više ili manje stiliziranim pticama umjesto ruku. Primjerke pripisane ovom tipu rasporedila je u četiri inačice: neukrašenu (1), ukrašenu iskucanim krugovima (2), ukrašenu reljefnim linijama (3) ili u inačicu s ravnim donjim rubom, nogama i bradavicom (4). U drugi tip s dvjema inačicama svrstala je privjeske s protomama ptica (s glavom i kljunom okrenutim prema dolje). Inačica 1 uključuje privjeske s petljom za pričvršćivanje i nogama, dok uvjetna inačica 2 uključuje identične privjeske bez (odlomljenih?) nogu. Sljedeći tip karakteriziraju ruke savijene prema dolje i bez inačica. Tip trapezoidnih figura s vodoravnim nastavcima (i bradavicom) ima dvije inačice: s kvadratnim (1) odnosno zašiljenim (2) nastavcima. Potonji tip uključuje privjeske s kruž-

same specimens could also be defined as variants of other types (the hands and knob in type 3, variant 1 may just as well suggest a type 2 variant, while the legs in type 4 variant 1 might also suggest a type 5 variant) or as individual types in themselves. On the other hand, types 3 and 4 are closer to each other than their variants, as their only differentiating feature is the design of the arms: obviously their classification was based on the quantity of specimens. In addition to the types discussed, her typological division included various other anthropomorphic pendants that occur in the Iapodian area but are not related to them in terms of development, all of which unnecessarily obscures the picture: Iapodian-Picenian pendants with side loops (type 1), “sphinxes” (type 6), “orants” (type 7) and “hoplites” (type 8).⁴ Remarkably, she omitted from the scheme the much more closely related “male” pendants (the “male” type according to Lo Schiavo).

Branka Raunig analysed the pendants within the typology of Iapodian depictions in bronze.⁵ Due to such a broad concept, the anthropomorphic pendants were classified in two different groups, encompassing male and female depictions, although most (except for the “banded” males) fall under the common designation trapezoid figures. She selected the form of protrusions as a decisive criterion for individual types, and used other elements to define variants. She categorised the type with more or less stylised birds in place of hands as the first type, and classified the specimens attributed to this type into four variants: undecorated (1), decorated with punctured circles (2), decorated with embossed lines (3), or having a flat lower rim, legs and a knob (4). She classified pendants with bird protomas (with a head and a downward-pointing beak) as the second type, with two variants. Variant 1 includes pendants with an attachment loop and legs, while the presumed variant 2

⁴ Nije moguće reći niti da su u obzir uzeti svi privjesci koji se pojavljuju na japodskim nalazištima. Nedostaju, na primjer, privjesci s protomama ptica.

⁵ B. RAUNIG, 2004, 119, 124–127, T. 24–26.

⁴ It cannot be claimed that all pendants appearing at Iapodian sites have been taken into account. For example, pendants with bird protomas are missing.

⁵ B. RAUNIG, 2004, 119, 124–127, T. 24–26.

nim nastavcima umjesto ruku.

Iako ova tipologija u načelu ima isti razlikovni kriterij, ne primjenjuje se ujednačeno. Kod tipa s vodoravnim nastavcima inačicu određuje njihov oblik, dok kod tipa s pticama realističnost odnosno stiliziranost prikaza ne igra nikakvu ulogu. Ako zanemarimo razliku u izvedbi, privjesci s protomama ptica i oni sa savijenim rukama pripadaju istom tipu. Inače, podjela prema obliku izbočina ima još jedan nedostatak: mnogi „sporedni“ elementi (noge, petlje i perforacije, iskucani krugovi) pojavljuju se u više tipova pa se posljedično više tipova pojavljuje u istom kontekstu (grob 17 iz Smiljana).

Je li stoga uopće moguće napraviti tipološku shemu koja bi bila precizna, a ne rascjepkana na pojedinačne primjerke i koja najzad ne bi bila samoj sebi svrha, već bi smisljeno omogućila nove spoznaje o razvoju, načinu nošenja i datiranju ove zanimljive skupine predmeta? Ili je u pravu Sineva Kukoč koja kaže da varijacije u obliku privjeska nisu upotrebljiv razlikovni element te da je jedini čvrst kriterij prisutnost odnosno odsutnost protoma ptica?⁶ Pogledajmo!

Predmetni privjesci imaju dosta elemenata koji se pri podjeli mogu uzeti u obzir. Najizrazitiji, a možda i najvažniji jest onaj funkcionalni – je li se privjesak pričvršćivao petljom (ili dvjema petljama) na stražnjoj strani ili s pomoću perforacije ispod grebena „oglavlja“? (S time je povezano i pitanje uporabe, ali o tome više u nastavku).

Sljedeća razlika očituje se u obliku tijela. Većina ih je, naravno, trokutasto-trapezasta, osim što je kod nekih donji rub ravan, a kod drugih ulegnut. S obzirom na način pričvršćivanja, ovdje se već vidi prvo pravilo: svi privjesci s ravnim rubom imaju petlje. Gotovo uvijek vrijedi i obrnuto – privjesci s udubljenom „haljinom“ u pravilu su perforirani, iznimka su samo privjesci iz groba 5 iz Zatona i takozvani „muški“ privjesci.

⁶ S. KUKOČ, 1995, 58.

includes identical pendants with (broken-off?) legs. The next type is characterised by down-bent arms, and is without variants. The irregular quadrilateral figure type with horizontal extensions (and a knob) includes two variants: with square (1) or pointed (2) extensions. The latter type includes pendants with circular extensions in place of arms.

Although in principle this typology applies the same distinctive criterion, it is not applied uniformly. In the type with horizontal extensions, the variant is determined by the form, while in the type with birds, realism or stylisation play no role. If we ignore the difference in the design, pendants with bird protomas and those with bent arms belong to the same type. Otherwise, the classification based on the shape of the protrusions has another disadvantage: many “secondary” elements (legs, loops and perforations, punctured circles) appear in several types, and consequently several types in the same context (grave 17 from Smiljan).

Is it, therefore, even possible to make a typological scheme that would be precise, but not fragmented into individual specimens, and which, ultimately, would not be an end in itself, but allow new findings on the development, manner of wearing, and dating of this interesting group of artefacts? Or is Sineva Kukoč right in saying that variations of the pendant form are not a useful distinctive element, and that the only firm criterion is the presence or absence of bird protomas?⁶ Let us take a look!

The pendants in question have quite a few elements that can be considered in their classification. The most distinctive and perhaps most important is the functional one – did the pendant have an attachment loop (or two loops) at the reverse, or a perforation under the elevation of the “head”? Related to this is the question of use, but more on that in the following pages.

The next difference is in the form of the body. Of course, most bodies are triangle-trapezium-shaped, except that in some the lower

⁶ S. KUKOČ, 1995, 58.

Još jedan prepoznatljiv element je ukraš. Privjesci mogu biti bez ukrasa, ukrašeni „prsnom“ bradavicom između bočnih izbočina, s iskucanim krugovima ili s reljefnom mrežicom po cijelom tijelu. Ukraš se dobro uklapa u navedene dvije skupine: privjesci s ravnim rubom nikad nemaju iskucane krugove i većina ih ima bradavicu, dok u ulegnutoj skupini, gdje prevladava iskucani ukraš, bradavicu imaju samo privjesci iz groba 3 iz Zatona i oni iz obližnjeg Ljupča.

Zadnji razlikovni element su izbočine. Otprilike na prijelazu s vrata na trup na objema ih stranama imaju gotovo svi privjesci.⁷ Najjednostavnije su šiljaste ili ravno odrezane ili zaobljene. One oblikovanije savijene su prema dolje i moguće je da predstavljaju ruke (na primjerku iz Zatona) ili takozvane „protome ptica“. Najsloženije su izbočine u obliku shematizirane ptice koje, ako se pojednostave, mogu dobiti potpuno simetričan izgled i izgubiti prepoznatljivost. U tom su elementu oblici raznolikiji pa je njihovo prelaženje iz „ravne“ u „ulegnutu“ skupinu i obrnuto očekivano učestalije. Unatoč tomu, i za izbočine vrijede neke pravilnosti: privjesci s ravnim rubom obično imaju jednostavne šiljaste ili krnje izbočine, dok složenije izvedbe (ruke, ptice) mogu imati samo oni koji imaju i noge, pa su stoga preciznije izrađeni. Svi privjesci sa zaobljenim izbočinama i pojednostavljenim ptičjim izbočinama imaju ulegnut rub. Prijelaznu skupinu ponovno predstavljaju privjesci iz Zatona koji na izbočenom rubu imaju jednostavne šiljaste izbočine, odnosno ruke te neki privjesci koji imaju izbočen rub i realistične ptičje izbočine.

Vrijedi spomenuti i noge koje ima skupina privjesaka s ravnim rubom i petljama iz Smiljana, Prozora i Libne.

„Muški“ privjesci, bilo trakastog ili trapezastog oblika, imaju svoj skup izbočina: ruke,

rim is straight and in others it is concave. Their method of attachment suggests that, as a rule, all pendants with a straight rim have loops. On the other hand, almost all pendants with a concave “dress” are usually perforated, with the exception of pendants from grave 5 from Zaton and the so-called “male” pendants.

Another recognisable element is the decoration. Pendants can be undecorated, decorated with a “chest” knob between the side protrusions, with punctured circles or with an embossed mesh all over the body. The decoration also agrees well with two mentioned groups: pendants with a straight rim never have punctured circles and most of them have a knob, while in the concave group, where the punctured decoration predominates, only pendants from grave 3 from Zaton and those from nearby Ljubač have a knob.

The last distinctive element is protrusions. Almost all pendants have them on both sides at the transition point from neck to torso.⁷ The simplest protrusions are pointed, truncated, or rounded. The more elaborate ones are bent downwards, and possibly they symbolise arms (in the specimen from Zaton), or the so-called “bird protomas”. The most complex are the protrusions in the form of a schematised bird; however, these can be simplified, obtaining a completely symmetrical appearance and losing their recognisability. The variety of forms with this element is greater, and thus a more frequent transition between the “flat” and the “concave” group is also expected. Nevertheless, some regularities apply also to protrusions: pendants with a straight rim usually have simple pointed or truncated protrusions, while more complex designs (arms and birds) are encountered only in pendants with legs, which would require more precise working. All pendants with rounded protrusions and simplified bird protrusions have a concave rim. The transition-

⁷ Iznimke: primjerak iz Nina, možda privjesak iz Kompolja, grob II/2 (fragmentiran, možda obrađen?) i privjesci iz Libne (ulomci jako oštećeni u požaru i teško prepoznatljivi).

⁷ Exceptions: a specimen from Nin, perhaps a pendant from Kompolje, grave II/2 (fragmented, perhaps reworked?), and pendants from Libna (fragments severely damaged in a fire and difficult to identify).

noge i falus označeni su kružnim ili trakastim elementima.

Ako uzmemo u obzir navedene elemente, na japodskom području dobit ćemo dvije velike skupine trokutastih privjesaka: privjeske s petljom (ili dvjema petljama) za pričvršćivanje, ravnim donjim rubom i bradavicom kao tipičnim ukrasom te privjeske s perforacijom za vješanje koji imaju ulegnut donji rub i obično su ukrašeni iskucanim krugovima. Obje jasno odvojene skupine imaju i karakteristične izbočine. U prvoj su one jednostavne šiljaste ili ravno odrezane, u drugoj zaobljene ili pojednostavljene u obliku ptice. U liburnskom prostoru, gdje nema privjesaka s ravnim rubom, razlika između skupina je manja, a prijelaznih oblika ima više. No, i ovdje se privjesci s petljom i privjesci s perforacijom pojavljuju u zasebnim grobnim cjelinama. Sličan prijelaz između „petljastih“ i „perforiranih“ uočljiv je u manjoj skupini prilično ujednačenih „muških“ privjesaka koji postupno mijenjaju oblik pojedinih elemenata (najprije ruku i nogu, zatim elementa za pričvršćivanje, glave, falusa).

Unutar ovih dviju skupina pokušao sam identificirati pojedine tipove. Kao osnovni element pri određivanju upotrijebio sam prisutnost petlje ili perforacije, a kao sekundarni oblik donjeg ruba privjeska i/ili niza izbočina. Načelno sam pri određivanju inačica uzeo u obzir oblik izbočina i vrstu ukrasa. Toga se nisam pridržavao samo u nekim manje zastupljenim tipovima gdje mi se činilo da bi dosljedno pridržavanje sekundarnih kriterija moglo dovesti do besmislene fragmentacije tipova. Radi bolje preglednosti nazvao sam ih prema nekim karakterističnim nalazištima pri čemu nazivi, naravno, ne prejudiciraju rasprostranjenost ili radionice (Sl. 2).⁸

Opis tipova dopunio sam katalogom svih takvih predmeta, uključujući pregled svih važnijih, odnosno često citiranih objava. To mi se čini nužnim zbog novih ili malo poznatih na-

al group is again represented by pendants from Zaton, which have simple pointed protrusions or hands at the concave rim, and some pendants that have a concave rim and realistic bird protrusions.

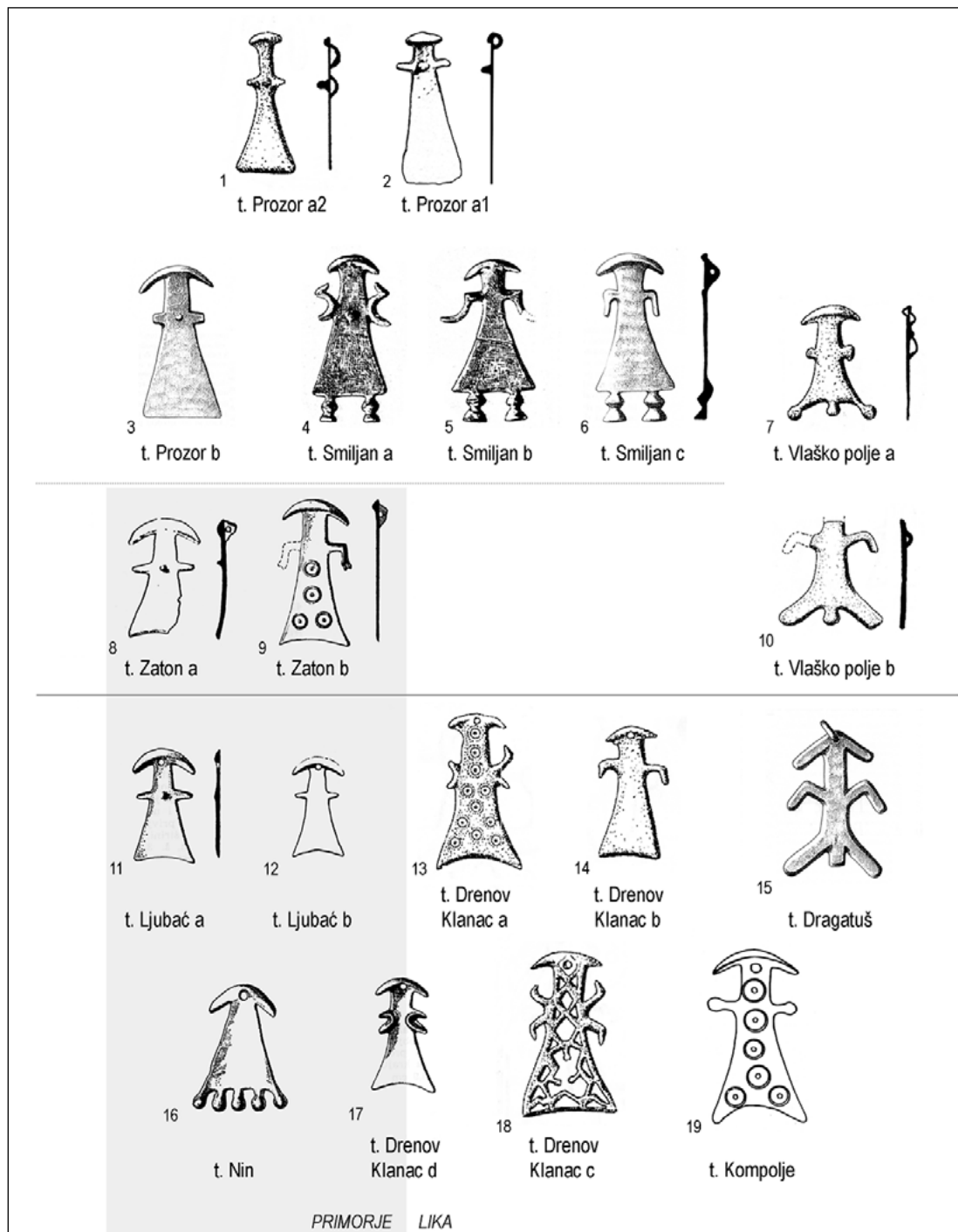
Also, worth mentioning are the legs found in the group of pendants with a straight rim and with loops, from Smiljan, Prozor and Libna.

“Male” pendants, both banded and trapezium-shaped (AE: trapezoidal), have their own set of protrusions: arms, legs and a phallus, indicated by circular or banded elements.

The elements described above suggest two large groups of triangular pendants in the Iapodian territory: pendants with an attachment loop (or two loops), a flat-bottomed rim and a knob as a typical ornament; and hanging pendants with a perforation, a concave-bottomed rim, and usually decorated with punctured circles. Both distinctly categorised groups also have characteristic protrusions. In the first group, the protrusions are simply pointed or truncated, while in the second they are rounded or in a simple bird shape. In the Liburnian territory, where no straight-rimmed pendants have been found, the difference between the groups is smaller, but there are more transitional shapes. Here, however, pendants with a loop and pendants with a perforation appear in certain burials, too. A similar transition between “looped” and “punctured” is observed in a small group of fairly uniform “male” pendants, in which the form of individual elements (first arms and legs, then the attachment elements, the head and the phallus) gradually changes.

This is an attempt at identifying individual types within these two groups. Used as a basic distinctive element was the presence of a loop or perforation, and as a secondary distinctive element, the shape of the lower rim of the pendant and/or of the series of protrusions. Generally, the shape of the protrusions and the type of decoration were taken into account in defining the variants. Exceptions were made solely in the case of some of the less represented types, where it seemed that consistent adherence to secondary

⁸ Izraz tip Prozor primjenjujem isključivo za određeni oblik takvih privjesaka.

SLIKA 2. Tipološko-razvojna shema japodskih antropomorfnih privjesaka. Točkasta linija dijeli tipove s ravnim donjim rubom od onih s ulegnutim rubom; puna linija dijeli tipove s petljom od onih s perforacijom (izradio: A. Preložnik)

FIGURE 2 Typological-developmental scheme of Iapodian anthropomorphic pendants. A dotted line separates types with a flat bottom edge from those with a concave edge, a solid line separates types with a loop from those with a perforation (made by A. Preložnik)

laza i zbog manjkavih podataka o privjescima. Rezultat toga je dosta nejasnoća u dosadašnjim publikacijama zbog čega se opisi katkad preklapaju.

criteria would lead to pointless fragmentation of types. For the sake of better transparency, they were named after certain characteristic sites; the names, it should be said, do not prejudge their

Tip Prozor

Jednostavni privjesci s jednom ili dvjema petljama, s ravnim donjim rubom, jednostavnim vodoravnim izbočinama koje mogu biti šiljaste ili krnje te s bradavicom između. Mogu se identificirati dvije inačice:

a – vitka forma (relativno usko ogavlje i donji rub) i prilično visoka bradavica (Sl. 2, 1–2). Ovisno o broju petlji, možemo ih dijeliti dalje, iako se čini da su dvije petlje češće.⁹

b – široka forma (izrazito široko ogavlje), niska bradavica i izrazito krnje izbočine, samo jedna petlja na poledini (Sl. 2, 3). Inačici b možemo pripisati samo jedan set privjesaka. Dva talijanska primjerka koja vjerojatno pripadaju ovom tipu zasad su slabo objavljena, a mogla bi pripadati trećoj, još neutvrđenoj inačici.

Ovaj tip odgovara tipu C prema F. Lo Schiavo, tipu trapezoidnih figura s vodoravnim nastavcima prema B. Raunig, odnosno tipu 2 prema B. Teßmann. Za razliku od prethodnih autorica, u ovaj tip nisam uključio privjeske iz Zatona koji su slični, ali imaju ulegnut donji rub, a neki imaju i perforaciju.

Tolmin, 15. kvadrant, bez grobne cjeline. 1 kom, v. 5,6 x 2,6 cm. Dvije petlje. GM P 386 (D. Svoljšak, 1980, 9, Sl. 2, 1, 6; S. Kukoč, 1995, Sl. 2, 2; B. Teßmann, 2001, Sl. 55, 1; D. Svoljšak i A. Pogačnik, 2001, 192, Tab. 91, 4; B. Raunig, 2004, 127) *inačica a2*

Vinica, grob 60. 1 kom, v. 5,3 cm. Dvije petlje, odlomljene, glava naknadno perforirana. Peabody broj 40-77-40/10521 (Peabody Museum, 2020) *inačica a2*

Smiljan, grob II/4. 12 komada, v. ? cm. Dvije petlje. AMZ (L. Bakarić, 1986, 131, 132, 135, Tab. 2, 5; B. Teßmann, 2001, Sl. 55, 3–14; B. Raunig, 2004, 126, Tab. 25, 19–20) *inačica a2*

Vlaško Polje, iskapanje 1876., bez grobne cjeline. 14 komada, v. 4,7 do 5,6 cm. Dvije petlje. AMZ 13823 (L. Bakarić, 2017, Tab.

distribution or workshop (Fig. 2).⁸

The description of types was supplemented with a catalogue of all such artefacts, including an overview of all important or frequently cited publications. This seemed necessary due to new or little-known finds, as well as deficient data accompanying the pendants. As a result, there have been numerous ambiguities in previous publications, which has sometimes resulted in overlapping descriptions.

Prozor type

These are simple pendants with one or two loops, a flat bottom rim, simple horizontal protrusions that can be pointed or truncated, and a knob between them. Two variants can be identified: a and b. The first has a slender form (a relatively narrow head and lower rim), and a fairly high knob (Fig. 2, 1-2). It can be further categorised depending on the number of loops, although two loops seem to be more common.⁹ Variant b has a broad form (a distinctly broad head), a low knob and distinctly truncated protrusions and only one loop on the back (Fig. 2, 3). Only one set of pendants can be attributed to variant b. Two Italian specimens that probably belong to this type have been poorly described in publications and might equally well belong to a third, as yet undetermined variant.

This type corresponds to type C according to Lo Schiavo, that of irregular quadrilateral figures with horizontal extensions according to Raunig, or type 2 by Teßmann. Unlike in publications by the above-mentioned authors, the pendants from Zaton, which are similar, but with a concave bottom rim and sometimes also a perforation, were not included in this paper.

Tolmin, 15th quadrant, unknown grave context. 1 piece, size 5.6 x 2.6 cm. Two loops. GM P 386 (D. Svoljšak, 1980, 9, Fig. 2, 1, 6; S. Ku-

⁹ Iznimke s jednom petljom: Prozor, Donja Dolina, Archi, Sant'Egidio.

⁸ I use the term Prozor type exclusively for a certain form of such pendants.

⁹ Exceptions with one loop: Prozor, Donja Dolina, Archi, Sant'Egidio.

56) *inačica a2*

Prozor, bez grobne cjeline. 9 komada, v. ? cm. Dvije petlje. AMZ 13397 (B. Raunig 2004, 126, bilj. 403, Tab. XXV, 21–23) *inačica a2*

Prozor, iskapanja 1881., bez grobne cjeline. 38 komada (najmanje; Š. Ljubić spominje još najmanje dva oštećena), v. 5,5 ili/do 5,9 cm ili 6,8 cm. Dvije petlje. AMZ 13303 (Š. Ljubić, 1889, 134 br. 4, Tab. 22, 135; D. Svoljšak, 1980, Sl. 3, 3(?), 11; S. Kukoč, 1995, Sl. 2, 1(?), 4(?); B. Teßmann, 2001, Sl. 55, 15(?), 19(?), Sl. 57, 16; B. Raunig, 2004, 126, Tab. 25, 21–23; L. Bakarić, 2004, 369, br. 28.2; L. Bakarić, 1993, 106, br. 71.c; A. Stipčević, 1963, Sl. 51, 1, 2(?); N. Majnarić-Pandžić, 1998, Sl. 108, 2a; L. Bakarić 2014, 156, Tab. 26.1) *inačica a2*

Prozor, iskapanja 1881., bez grobne cjeline. 4 komada, 2 cijela, dva bez glave kao i prethodni, ali sa samo jednom petljom. AMZ (Š. Ljubić, 1889, 134, br. 5) *inačica a1*

Prozor, iskapanja 1881., bez grobne cjeline. 16 komada, v. 6,3 cm. Jedna petlja. AMZ 13302 (Š. Ljubić, 1889, 134 br. 6, Tab. 22, 136; F. Lo Schiavo, 1970, 464, br. 4; D. Svoljšak, 1980, Sl. 3, 8; R. Drechsler-Bižić, 1987, Tab. 44, 18; S. Kukoč, 1995, Sl. 2, 6; B. Teßmann, 2001, Sl. 55, 16 i 18; B. Raunig, 2004, 126, Tab. 25, 17–18(?); L. Bakarić, 2004, 369, br. 28.3; Izbor AMZ-a 1993, 106, br. 71.b; A. Stipčević, 1963, Sl. 51, 3; N. Majnarić-Pandžić, 1998, Sl. 108.2b) *inačica b*

Donja Dolina, bez grobne cjeline. 1 kom, v. 6,2 cm. Jedna petlja. ZMS (Z. Marić, 1964, 38, Tab. 10, 21; D. Svoljšak, 1980, Sl. 4, 8; S. Kukoč, 1995, Sl. 2, 3; B. Teßmann, 2001, Sl. 55, 2; B. Raunig, 2004, 127; A. Pravidur, 2017) *inačica a1*

Kompolje, grob 205. 1 kom, v. ? cm. AMZ (F. Lo Schiavo, 1970, 464, br. 4, Tab. 37, 5; B. Raunig, 2004, 126, bilj. 404) *inačica a?*

Slično:

Archi, Fonte Tasca, nalaz naselja. 1 komad, v. 5,4 cm (prema slici). Jedna petlja? odlomljena, perforacija na mjestu bradavice. Inv. br. ? (T. Di Fraia, 464, Sl. 10, 9) *inačica?*

Sant'Egidio alla Vibrata, ženski grob?. Jedna

koč, 1995, Fig. 2, 2; B. Teßmann, 2001, Fig. 55, 1; D. Svoljšak i A. Pogačnik, 2001, 192, Pl. 91, 4; B. Raunig, 2004, 127) *variant a2*

Vinica, grave 60, 1 piece, h. 5.3 cm. Two loops, broken off, head subsequently perforated. Peabody Number 40-77-40/10521 (Peabody Museum, 2020) *variant a2*

Smiljan, grave II/4. 12 pieces, h. ? cm. Two loops. AMZ (L. Bakarić, 1986, 131, 132, 135, Pl. 2, 5; B. Teßmann, 2001, Fig. 55, 3-14; B. Raunig, 2004, 126, Pl. 25, 19-20) *variant a2*

Vlaško Polje, 1876 excavation, without known grave context. 14 pieces, h. 4.7 to 5.6 cm. Two loops. AMZ 13823 (L. Bakarić, 2017, cat. 56) *variant a2*

Prozor, without known grave context. 9 pieces, h. ? cm. Two loops. AMZ 13397 (B. Raunig 2004, 126, n. 403, Pl. XXV, 21-23) *variant a2*

Prozor, 1881 excavations, without known grave context. 38 pieces (the minimum: Ljubić mentions at least two more damaged ones), h. 5.5 or/up to 5.9 cm or 6.8 cm. Two loops. AMZ 13303 (Š. Ljubić, 1889, 134 no. 4, pl. 22, 135; D. Svoljšak, 1980, Fig. 3, 3(?), 11; S. Kukoč, 1995, Fig. 2, 1(?), 4(?); B. Teßmann, 2001, Fig. 55, 15(?), 19(?), Fig. 57, 16; B. Raunig, 2004, 126, Pl. 25, 21-23; L. Bakarić, 2004, 369, no. 28.2; L. Bakarić, 1993, 106, no. 71.c; A. Stipčević, 1963, Fig. 51, 1, 2(?); N. Majnarić-Pandžić, 1998, Fig. 108, 2a; L. Bakarić 2014, 156, cat. 26.1) *variant a2*

Prozor, 1881 excavations, without known grave context. Four pieces – 2 complete, 2 headless, as the previous one, but with only one loop. AMZ (Š. Ljubić, 1889, 134, No. 5) *variant a1*

Prozor, 1881 excavations, without known grave context. 16 pieces, h. 6.3 cm. One loop. AMZ 13302 (Š. Ljubić, 1889, 134 No. 6, Pl. 22, 136; F. Lo Schiavo, 1970, 464, No. 4; D. Svoljšak, 1980, Fig. 3, 8; R. Drechsler-Bižić, 1987, Pl. 44, 18; S. Kukoč, 1995, Fig. 2, 6; B. Teßmann, 2001, Fig. 55, 16 i 18; B. Raunig, 2004, 126, Pl. 25, 17-18(?); L. Bakarić, 2004, 369, No. 28.3.; Izbor AMZ-a 1993, 106, No. 71.b; A. Stipčević, 1963, Fig. 51, 3; N. Majnar-

petlja? (N. Lucentini, 2009, 313–314, Sl. 4), *inačica?*

Tip Smiljan

Privjesci s petljom, ravnim donjim rubom i nogama koje su posebnost ovog tipa. Mogu biti ukrašeni bradavicom, ali na temelju različitih izbočina možemo odrediti nekoliko inačica: a – s pticama i bradavicom (Sl. 2, 4), b – s rukama/protomama savijenima prema van (Sl. 2, 5), c – s rukama/protomama savijenima prema dolje (Sl. 2, 6). Fragmenti iz Libne slabo su očuvani i mogli bi pripadati bilo kojoj inačici. Da je, unatoč različitom obliku ruku, riječ o inačicama, a ne o različitim tipovima, svjedoči grob 17 iz Smiljana u kojem su zajedno otkrivene tri različite izvedbe.

Ovaj tip odgovara tipu A prema F. Lo Schiavo s ptičjim protomama, tipu s rukama savijenima prema dolje i inačici 4 tipa trapezoidnih figura s pticama prema B. Raunig odnosno tipu 5 i inačici 1 tipa 4 prema B. Teßmann.

Smiljan, grob 17. 12 komada, v. 6,9 cm. AMZ 12000 (V. Hoffiller, 1905, 197, Sl. 25, 9; D. Svoljšak, 1980, Sl. 3, 5; L. Bakarić, 1993, br. 67a; S. Kukoč, 1995, Sl. 1, 4; B. Teßmann, 2001, 86, Sl. 57, 11; B. Raunig, 2004, 124, 125, bilj. 388, Tab. 25, 5,6) *inačica a*

Prozor, bez grobne cjeline. 2 komada, v. cca 7 cm. AMZ (B. Raunig, 2004, 125, Tab. 25, 3,4) *inačica a*

Smiljan, grob 17. 2 komada, v. cca 6,7 cm (prema slici). AMZ 12000 (V. Hoffiller, 1905, 197, Sl. 25, 10; D. Svoljšak, 1980, Sl. 3, 4; S. Kukoč, 1995, Sl. 1, 5; B. Teßmann, 2001, 86, Sl. 57, 13, B. Raunig, 2004, 126, bilj. 401) *inačica b*

Smiljan, grob 17. 6 komada, v. cca 6,5 cm. AMZ 12000 (B. Raunig, 2004, 125, bilj. 397, Tab. 25, 13) *inačica c*

Krbavica, bez grobne cjeline. 1 kom, v. cca 6,5 cm. AMZ (B. Raunig, 2004, 125, bilj. 398, Tab. 25, 14) *inačica c*

Prozor, bez grobne cjeline, dva ili više nizo-

ić-Pandžić, 1998, Fig. 108.2b) *Variant b*

Donja Dolina, without known grave context. 1 piece, h. 6.2 cm. One loop. ZMS (Z. Marić, 1964, 38, Pl. 10, 21; D. Svoljšak, 1980, Fig. 4, 8; S. Kukoč, 1995, Fig. 2, 3; B. Teßmann, 2001, Fig. 55, 2; B. Raunig, 2004, 127; A. Pravidur, 2017) *variant a1*

Kompolje, grave 205. 1 piece, h. ? cm. AMZ (F. Lo Schiavo, 1970, 464, No. 4, Pl. 37, 5; B. Raunig, 2004, 126, n. 404) *variant a?*

Similar:

Archi, Fonte Tasca, settlement find. 1 piece, h. 5.4 cm (according to the picture). One loop? broken off, a perforation in place of a knob. Inv. No. ? (T. Di Fraia, 464, Fig. 10, 9) *variant ?*

Sant'Egidio alla Vibrata, woman's grave (?). One loop? (N. Lucentini, 2009, 313–314, Fig. 4), *variant ?*

Smiljan type

These pendants have a loop, a flat bottom rim, and characteristic legs. They may have a knob decoration, but on the basis of different protrusions it is possible to determine several variants: a – with birds and a knob (Fig. 2, 4); b – with everted arms/protomas (Fig. 2, 5); and c – with arms/protomas bent downwards (Fig. 2, 6). Fragments from Libna are too poorly preserved and might belong to any variant. That (despite the differently shaped arms) they are variants rather than different types, is testified by grave 17 from Smiljan, in which three different designs were discovered together.

This type corresponds to Lo Schiavo's type A with bird protomas, Raunig's type with arms bent downwards and variant 4 of the irregular quadrilateral figure with birds type, or Teßmann's type 5 and variant 1 of type 4.

Smiljan, grave 17. 12 pieces, h. 6.9 cm. AMZ 12000 (V. Hoffiller, 1905, 197, Fig. 25, 9; D. Svoljšak, 1980, Fig. 3, 5; L. Bakarić, 1993, No. 67a; S. Kukoč, 1995, Fig. 1, 4; B. Teßmann, 2001, 86, Fig. 57, 11; B. Raunig, 2004, 124, 125, n. 388, Pl. 25, 5,6) *variant a*

va? 40 komada (?) Š. Ljubić navodi 34 komada s nogama i 5 identičnih, ali bez nogu koje bi, prema B. Raunig, mogle biti odlomljene. B. Raunig spominje 24 + 16 komada, v. cca 6,5 do 6,8 cm. Jedna petlja. AMZ 12889 i 13395 (Š. Ljubić, 1889, 133, 134 br. 1 i 3, Tab. 22, 132, 134; F. Lo Schiavo, 1970, 464, br. 2; D. Svoljšak, 1980, Sl. 3, 9,10; R. Drechsler-Bižić, 1987, Tab. 44, 17; S. Kukoč, 1995, Sl. 1, 3; B. Teßmann, 2001, Sl. 57, 14,15; L. Bakarić, 2004, 369 br. 28.1; D. Balen-Letunić, 2004, 230, Sl. 11; L. Bakarić, 1993, 106 br. 71:a; A. Stipčević, 1963, Sl. 51, 5-6; N. Majnarić-Pandžić, 1998, Sl. 108, 3; B. Raunig, 2004, 125, bilj. 396, Tab. 25, 10-12,15; L. Bakarić, 2006, 160, br. 117) *inačica c*

Prozor, bez grobne cjeline (zbirka Spöttel). 1 komad, v. 6,7 cm. NHMW 18908 (F. Lo Schiavo, 1970, 414, br. 67, 464, br. 2, Tab. 11, 1, Tab. 37, 2; B. Raunig, 2004, 125, bilj. 396) *inačica c*

Libna, Špilerjeva gomila 2, nalaz/grob iz 1928. godine. Više komada? Sačuvani samo ulomci deformirani u požaru. NMS P 10530, 10537 (R. Ložar, 1930, 18, Sl. 2:b; M. Guštin, 1976, Tab. 20, 11; A. Preložnik, 2007a, 507, 509, Tab. 2, 25) *inačica?*

Tip Zaton

Privjesci s petljom i ulegnutim donjim rubom. Široka kapa. Zasad postoje dvije inačice, obje iz groba 5 iz Zaton kod Nina: a – sa šiljastim izbočinama (Sl. 2, 8), ukrašena bradavicom, b – s rukama savijenima prema dolje i ukrašena iskucanim krugovima (Sl. 2, 9). Sličnost s tipom Prozor je očita, ali i s tipom Ljubač: ulegnut donji rub, inače karakterističan za privjeske s perforacijom, u kombinaciji sa šiljastim izbočinama i bradavicom pojavljuje se tek u liburnskom području što vjerojatno upućuje na neovisan regionalni razvoj.

B. Teßmann je oba privjeska svrstala u tip 2, dok je B. Raunig jedan uvrstila u trapezoidne figure s vodoravnim nastavcima, a drugi

Prozor, without known grave context. 2 pieces, h. c. 7 cm. AMZ (B. Raunig, 2004, 125, Pl. 25, 3,4) *variant a*

Smiljan, grave 17. 2 pieces, h. c. 6.7 cm (according to the picture). AMZ 12000 (V. Hoffiller, 1905, 197, Fig. 25, 10; D. Svoljšak, 1980, Fig. 3, 4; S. Kukoč, 1995, Fig. 1, 5; B. Teßmann, 2001, 86, Fig. 57, 13; B. Raunig, 2004, 126, n. 401) *variant b*

Smiljan, grave 17. 6 pieces, h. c. 6.5 cm. AMZ 12000 (B. Raunig, 2004, 125, n. 397, Pl. 25, 13) *variant c*

Krbavica, without known grave context. 1 piece, h. c. 6.5 cm. AMZ (B. Raunig, 2004, 125, n. 398, Pl. 25, 14) *variant c*

Prozor, without known grave context, two or more sets? 40 pieces (?) Ljubić cites 34 pieces with legs and 5 identical ones, but without legs, which, according to Raunig, might have been broken off. Raunig mentions 24 plus 16 pieces, h. c. 6.5 to 6.8 cm. One loop. AMZ 12889 and 13395 (Š. Ljubić, 1889, 133, 134, Nos. 1 and 3, Pl. 22, 132, 134; F. Lo Schiavo, 1970, 464, No. 2; D. Svoljšak, 1980, Fig. 3, 9,10; R. Drechsler-Bižić, 1987, Pl. 44, 17; S. Kukoč, 1995, Fig. 1, 3; B. Teßmann, 2001, Fig. 57, 14,15; L. Bakarić, 2004, 369, No. 28.1; D. Balen-Letunić, 2004, 230, Fig. 11; L. Bakarić, 1993, 106 No. 71a; A. Stipčević, 1963, Fig. 51, 5-6; N. Majnarić-Pandžić, 1998, Fig. 108, 3; B. Raunig, 2004, 125, n. 396, Pl. 25, 10-12,15; L. Bakarić, 2006, 160, No. 117) *variant c*

Prozor, without known grave context (Spöttel collection). 1 piece, h. 6.7 cm. NHMW 18908 (F. Lo Schiavo, 1970, 414, No. 67, 464, No. 2, Pl. 11, 1, Pl. 37, 2; B. Raunig, 2004, 125, No. 396) *variant c*

Libna, Špilerjeva Gomila 2, find/grave from 1928. More pieces? Preserved only in fragments deformed by fire. NMS P 10530, 10537 (R. Ložar, 1930, 18, Fig. 2b; M. Guštin, 1976, Pl. 20, 11; A. Preložnik, 2007a, 507, 509, Pl. 2, 25) *variant?*

uspoređuje s trapezoidnim figurama s rukama sklopljenima prema dolje.

Zaton, grob 5. 1 kom, v. 6 cm. AMZd 3016 (Š. Batović, 1955, 234, br. 5, Sl. 1, 6, Tab. 1, 5; D. Svoljšak, 1980, Sl. 4, 7; Š. Batović, 1987, Tab. 40, 1; S. Kukoč, 1995, Sl. 1, 1; B. Tešmann, 2001, Sl. 55, 20, Š. Batović, 1981, 142, br. 423, Sl. 16, 6, Tab. 14, 2; N. Majnarić-Pandžić, 1998, Sl. 108, 1; B. Raunig, 2004, 126, bilj. 402) *inačica a*

Zaton, grob 5. 1 kom, v. 4,4 cm. AMZd 3016 (Š. Batović, 1955, 234, br. 5, Sl. 1, 3, Tab. 1, 3; D. Svoljšak, 1980, Sl. 4, 3; B. Tešmann, 2001, Sl. 55, 17; B. Raunig, 2004, 126, 127, bilj. 406) *inačica b*

Tip Ljubač

Privjesci s perforacijom i ulegnutim donjim rubom. Široka kapa, jednostavne šiljaste izbočine. Ključan element kojim se razlikuju od tipa Zaton je perforacija za vješanje. Od četiriju poznatih primjeraka tri imaju bradavicu (inačica a – Sl. 2, 11), a jedan je bez ukrasa (inačica b – Sl. 2, 12). Svi su primjerci iz priobalnog područja.

B. Tešmann ove je privjeske definirala kao inačicu 1 tipa 3, a B. Raunig klasificirala ih je kao trapezoidne figure s vodoravnim nastavcima.

Ljubač, bez konteksta. 1 komad, s bradavicom, v. ? cm. (Š. Batović, 1987, 369, Sl. 21, 8; B. Tešmann, 2001, Sl. 56, 11) *inačica a*

Zaton, grob 3. 3 komada (dva s bradavicom, jedan bez), v. 4,5 cm. AMZd 3025. (Š. Batović, 1955, 233–235, br. 1, 2, Sl. 1, 1–2, Tab. 1, 1–2; Š. Batović, 1965, Tab. 9, Sl. 16, 7–9; F. Starè, 1970, 198, 200, Tab. 1, 11–13; F. Lo Schiavo, 1970, 464, br. 4; D. Svoljšak, 1980, Sl. 4, 1–2; Š. Batović, 1987, Tab. 40, 3; S. Kukoč, 1995, Sl. 2, 5; B. Tešmann, 2001, Sl. 56, 8–10; Š. Batović, 1981, Sl. 16, 7; B. Raunig, 2004, 126, 127, bilj. 406) *inačica a i b*

Zaton type

These are pendants with a loop, a concave bottom rim and a wide cap. So far, two variants have been identified, both from grave 5 from Zaton near Nin: a – with pointed protrusions (Fig. 2, 8), decorated with a knob, and b – with arms bent downwards and decorated with punctured circles (Fig. 2, 9). A similarity to the Prozor type is obvious, but also to the Ljubač type: the concave lower rim, which is otherwise characteristic of pendants with a perforation, appears in combination with pointed protrusions and a knob only in the Liburnian territory, possibly suggesting independent regional development.

B. Tešmann classified both pendants as type 2, while Raunig categorised two specimens among the irregular quadrilateral figures: one with horizontal extensions and another with arms folded downwards.

Zaton, grave 5. 1 piece, h. 6 cm. AMZd 3016 (Š. Batović, 1955, 234, No. 5, Fig. 1, 6, Pl. 1, 5; D. Svoljšak, 1980, Fig. 4, 7; Š. Batović, 1987, Pl. 40, 1; S. Kukoč, 1995, Fig. 1, 1; B. Tešmann, 2001, Fig. 55, 20, Š. Batović, 1981, 142, No. 423, Fig. 16, 6, Pl. 14, 2; N. Majnarić-Pandžić, 1998, Fig. 108, 1; B. Raunig, 2004, 126, n. 402) *variant a*

Zaton, grave 5. 1 piece, h. 4.4 cm. AMZd 3016 (Š. Batović, 1955, 234, No. 5, Fig. 1, 3, Pl. 1, 3; D. Svoljšak, 1980, Fig. 4, 3; B. Tešmann, 2001, Fig. 55, 17; B. Raunig, 2004, 126, 127, n. 406) *variant b*

Ljubač type

The pendants have a perforation, a concave bottom rim, a wide cap and simple pointed protrusions. The key element that distinguishes them from the Zaton type is the perforation used for hanging. Of the four known specimens, three have a knob (variant a – Fig. 2, 11) and one is undecorated (variant b – Fig. 2, 12). All specimens are from the coastal area.

Tip Drenov Klanac

Privjesci s perforacijom i ulegnutim donjim rubom. Karakteriziraju ih bočne izbočine u obliku više ili manje stiliziranih ptica. Neukrašeni su ili su ukrašeni iskucanim krugovima, a posebnost su dva privjeska iz Drenov Klanca koji imaju mrežasti reljefni ukras. Na temelju oblika izbočina i ukrasa možemo ih podijeliti u nekoliko inačica: a – s realističnim pticama koje stoje na tijelu privjeska ukrašenog većim brojem iskucanih krugova (Sl. 2, 13); b – s rukama/protomama savijenima prema dolje (Sl. 2, 14); c – s pojednostavljenim pticama koje vire iz mrežasto ukrašenog tijela privjeska (Sl. 2, 17); d – s pojednostavljenim pticama koje su spuštene odnosno salivene s tijelom neukrašenog privjeska (Sl. 2, 18).

B. Teßmann te je privjeske definirala kao tip 4 (s dvostrukim rukama), B. Raunig svrstala ih je u inačice od 1 do 3 trapezoidnih figura s pticama, a F. Lo Schiavo u inačicu A tipa B.

Prozor, bez grobne cjeline. 1 komad ukrašen iskucanim krugovima. v. 6,5 cm. AMZ (Š. Ljubić, 1889, 134 br. 8, Tab. 22, 138; D. Svobjak, 1980, Sl. 3, 6 i 14; R. Drechsler-Bižić, 1987, Tab. 44, 19; S. Kukoč, 1995, Sl. 1, 7; B. Teßmann, 2001, Sl. 57, 5 i 9; B. Raunig, 2004, 124, 125, bilj. 387, Tab. 25, 9) *inačica a*

Drenov Klanac, bez grobne cjeline. 1 komad ukrašen iskucanim krugovima. v. 6,5 cm. AMZ P 5490 (B. Raunig, 2004, 124, 125, bilj. 390) *inačica a*

Kompolje, bez grobne cjeline. 1 komad, fragmentiran, sačuvan samo donji dio, obostrano ukrašen iskucanim krugovima. Zbog jednakog ukrasa kao na privjescima iz Drenova Klanca i Prozora, B. Raunig zaključuje da je riječ o sličnom privjesku. AMZ P 13259 (B. Raunig 2004, 124, 125, bilj. 391) *inačica a?*

Dragatuš, grob 45. 1 komad, fragmentiran, sačuvan samo srednji dio (bez kape i donjeg ruba). Sačuvana v. 5 cm. NHMW 72784 (G. Spitzer, 1973, 806, Tab. 19, 3; B. Teßmann, 2001, Sl. 57, 7; B. Raunig, 2004, 125, bilj.

B. Teßmann defined these pendants as variant 1 of type 3, and Raunig classified them as irregular quadrilateral figures with horizontal extensions.

Ljubač, no context. 1 piece, with a knob, h. ? cm. (Batović 1987, 369, Fig. 21:8; Teßmann 2001, Fig. 56:11) *variant a*

Zaton, grave 3. 3 pieces (two with a knob, one without), h. 4.5 cm. AMZd 3025. (Š. Batović, 1955, 233–235, No. 1, 2, Fig. 1, 1–2, Pl. 1, 1–2; Š. Batović, 1965, Pl. 9, Fig. 16, 7–9; F. Starč, 1970, 198, 200, Pl. 1, 11–13; F. Lo Schiavo, 1970, 464, No. 4; D. Svobjak, 1980, Fig. 4, 1–2; Š. Batović, 1987, Pl. 40, 3; S. Kukoč, 1995, Fig. 2, 5; B. Teßmann, 2001, Fig. 56, 8–10; Š. Batović, 1981, Fig. 16.7; B. Raunig, 2004, 126, 127, n. 406) *variants a and b*

Drenov Klanac type

The pendants with a perforation and a concave bottom rim are characterised by lateral protrusions in the form of birds, in varying degrees of stylisation. They are undecorated, or decorated with punctured circles; there are two anomalous Drenov Klanac pendants, which have an embossed mesh decoration. On the basis of the shape of the protrusions and decorations, they can be divided into several variants: a – with realistic birds sitting on the pendant body, decorated with numerous punctured circles (Fig. 2, 13); b – with downward-bent arms/protomas (Fig. 2, 14); c – with simplified birds protruding from the mesh-decorated pendant body (Fig. 2, 17); and d – with simplified birds that are sunken or fused with the body of an undecorated pendant (Fig. 2, 18).

B. Teßmann defined these pendants as type 4 (with double arms), Raunig classified them as variants 1 to 3 of irregular quadrilateral figures with birds, and Lo Schiavo as variant A of type B.

Prozor, without known grave context. 1 piece, decorated with punctured circles. H.

394; B. Škvor Jernejčič, 2011, 192, 227, T. 15, 9a) *inačica a?* Sudeći po obliku izbočina i rasporedu iskucanih krugova, vjerojatno je riječ o privjesku ove inačice.

Prozor, bez grobne cjeline. 1 kom, v. ? cm. AMZ P 13253 (B. Raunig, 2004, 126, bilj. 400, Tab. 25, 16; L. Bakarić, 2006, br. 120) *inačica b*

Drenov Klanac, bez grobne cjeline. 2 komada ukrašena reljefnim cik-cak linijama. v. 7,2 cm. AMZ P 5491 (A. Stipčević, 1963, Sl. 51, 7; D. Svoljšak, 1980, Sl. 3, 13; S. Kukoč, 1995, Sl. 1, 3; B. Tešmann, 2001, Sl. 57, 1 i 3; L. Bakarić, 2004, 368 br. 27; D. Balen-Letunić, 2004, 250, 254, Sl. 28; L. Bakarić, 1993, 106, br. 69; N. Majnarić-Pandžić, 1998, Sl. 108, 4; B. Raunig, 2004, 124, 125, bilj. 390, Tab. 25, 7,8) *inačica c*

Prozor, bez grobne cjeline. 1 kom, v. 6 cm. AMZ (B. Raunig, 2004, 124, 125, bilj. 387, Tab. 25, 1) *inačica d*

Široka Kula, bez grobne cjeline. 1 kom, v. 6 cm. AMZ (B. Raunig, 2004, 124, 125, bilj. 389, Tab. 25, 2) *inačica d*

Podzemelj, grob Grm 1/11. 5 komada, na polukružnom privjesku. NHMW (F. E. Barth, 1969, 56, 107, Tab. 11, 7; D. Svoljšak, 1980, Sl. 2, 2; S. Kukoč, 1995, Sl. 5, 1; B. Tešmann, 2001, Sl. 57, 2) *inačica d*

Zaton, grob 3. 1 kom, v. 4,6 cm. AMZd (Š. Batović, 1955, 234, br. 4, Sl. 1, 4, Tab. 1, 4; Š. Batović, 1965, Tab. 9, Sl. 16, 10; F. Starè, 1970, 198, 200, Tab. 1, 14; F. Lo Schiavo, 1970, 464, br. 3, Tab. 37, 4; D. Svoljšak, 1980, Sl. 4, 4; Š. Batović, 1987, Tab. 40, 3; S. Kukoč, 1995, Sl. 1, 2; B. Tešmann, 2001, Sl. 57, 10; Š. Batović, 1981, 142, br. 422, Sl. 16, 5; B. Raunig, 2004, 125, bilj. 392) *inačica d*

Kolan, bez grobne cjeline, iz jednog ili više grobova. 3 komada, barem jedan na žičanom kolutu. Jako stilizirani, v. 6,5 cm. (Š. Batović, 1955, 236, Tab. 1, 9–11; Š. Batović, 1973, 123, 124, bilj. 318, Tab. 104, 1–3; D. Svoljšak, 1980, Sl. 4, 5,9,10; S. Kukoč, 1995, Sl. 1, 8,9; B. Tešmann, 2001, Sl. 57, 4,6,8; B. Raunig, 2004, 125) *inačica d*

6.5 cm. AMZ (Š. Ljubić, 1889, 134 No. 8, Pl. 22, 138; D. Svoljšak, 1980, Fig. 3, 6 and 14; R. Drechsler-Bižić, 1987, Pl. 44, 19; S. Kukoč, 1995, Fig. 1, 7; B. Tešmann, 2001, Fig. 57, 5 and 9; B. Raunig, 2004, 124, 125, n. 387, Pl. 25, 9) *variant a*

Drenov Klanac, without known grave context. 1 piece decorated with punctured circles. H. 6.5 cm. AMZ P 5490 (B. Raunig, 2004, 124, 125, n. 390) *variant a*

Kompolje, without known grave context. 1 piece, fragmented, only the lower part preserved, decorated on both sides with punctured circles. Due to the same decoration as in Drenov Klanac and Prozor pendants, B. Raunig concludes that it is a similar pendant. AMZ P 13259 (B. Raunig 2004, 124, 125, n. 391) *variant a?*

Dragatuš, grave 45. 1 piece, fragmented, only the middle part preserved (without cap and lower rim). Preserved h. 5 cm. NHMW 72784 (G. Spitzer, 1973, 806, Pl. 19, 3; B. Tešmann, 2001, Fig. 57, 7; B. Raunig, 2004, 125, n. 394; B. Škvor Jernejčič, 2011, 192, 227, Pl. 15, 9a) *variant a? Based on the form of the protrusions and the arrangement of the punctured circles, it is probably a pendant of this variant.*

Prozor, without known grave context. 1 piece, h. ? cm. AMZ P 13253 (B. Raunig, 2004, 126, n. 400, Pl. 25, 16; L. Bakarić, 2006, No. 120) *variant b*

Drenov Klanac, without known grave context. 2 pieces decorated with embossed zigzag lines. H. 7.2 cm. AMZ P 5491 (A. Stipčević, 1963, Fig. 51, 7; D. Svoljšak, 1980, Fig. 3, 13; S. Kukoč, 1995, Fig. 1, 3; B. Tešmann, 2001, Fig. 57, 1 and 3; L. Bakarić, 2004, 368 No. 27; D. Balen-Letunić, 2004, 250, 254, Fig. 28; L. Bakarić, 1993, 106, No. 69; N. Majnarić-Pandžić, 1998, Fig. 108, 4; B. Raunig, 2004, 124, 125, n. 390, Pl. 25, 7,8) *variant c*

Prozor, without known grave context. 1 piece, h. 6 cm. AMZ (B. Raunig, 2004, 124, 125, n. 387, Pl. 25, 1) *variant d*

Široka Kula, outside a burial site. 1 piece, h. 6 cm. AMZ (B. Raunig, 2004, 124, 125, n. 389, Pl. 25, 2) *variant d*

Tip Kompolje

Privjesci s perforacijom i ulegnutim donjim rubom. Za njih su karakteristične jednostavne bočne izbočine zaobljene na krajevima i ukras od u pravilu šest iskucanih krugova (Sl. 2, 19). Riječ je o oblikovno i prostorno vrlo ujednačenom tipu, bez inačica.

F. Lo Schiavo te je privjeske označila kao tip B, B. Teßmann kao tip 3 (s rukama s kružnim zadebljanjima), a B. Raunig kao trapezoidne figure s kružnim nastavcima umjesto ruku.

Kompolje, grob 154/3. Isti privjesak navodi se i kao nalaz groba 238! 4 komada, na polukružnom privjesku, v. 5,6 cm. AMZ P 20280 (20028) (R. Drechsler-Bižić, 1987, Tab. 43, 6; L. Bakarić, 1989, 8, Tab. 1, 8 ili 9; L. Bakarić, 1993, 107, br. 72a; B. Teßmann, 2001, Sl. 56, 3,4; B. Raunig, 2004, 127, bilj. 408, 410, Tab. 26, 1)

Kompolje, grob 222. 4 komada, na polukružnom privjesku. v. ? cm. (F. Lo Schiavo, 1970, 408, Tab. 2, 1; B. Teßmann, 2001, Sl. 56, 2; S. Kukoč, 1995, Sl. 3, 1; B. Raunig, 2004, 127, bilj. 408)

Kompolje, grob 263 (ili 224?). 4 komada, na polukružnom privjesku. v. ? cm. (F. Lo Schiavo, 1970, 409, Tab. 3, 3; B. Teßmann, 2001, Sl. 56, 1; S. Kukoč, 1995, Sl. 4, 3; B. Raunig, 2004, 127, bilj. 408, 411)

Kompolje, grob 111. 1 kom, v. ? cm. (V. Vejvoda, 1961, Tab. 1, 1,2; F. Lo Schiavo, 1970, 464, br. 3; S. Kukoč, 1995, Sl. 2, 8; B. Teßmann, 2001, Sl. 56, 6; B. Raunig, 2004, 127, bilj. 408, 410)

Prozor, bez grobne cjeline. 1 kom, v. ? cm. (S. Kukoč, 1995, Sl. 2, 7; B. Teßmann, 2001, Sl. 56, 5)

Tip Nin

Privjesak s perforacijom i „resastim“ donjim rubom. Sa širokom kapom i bez izbočina (Sl. 2, 16). Zasad je poznat samo jedan primjerak. U dosadašnjim tipologijama nije

Podzemelj, grave Grm 1/11. 5 pieces, on a semicircular pendant. NHMW (F. E. Barth, 1969, 56, 107, Pl. 11, 7; D. Svobljak, 1980, Fig. 2, 2; S. Kukoč, 1995, Fig. 5, 1; B. Teßmann, 2001, Fig. 57, 2) *variant d*

Zaton, grave 3. 1 piece, h. 4.6 cm. AMZd (Š. Batović, 1955, 234, No. 4, Fig. 1, 4, Pl. 1, 4; Š. Batović, 1965, Pl. 9, Fig. 16, 10; F. Starè, 1970, 198, 200, Pl. 1, 14; F. Lo Schiavo, 1970, 464, No. 3, Pl. 37, 4; D. Svobljak, 1980, Fig. 4, 4; Š. Batović, 1987, Pl. 40, 3; S. Kukoč, 1995, Fig. 1, 2; B. Teßmann, 2001, Fig. 57, 10; Š. Batović, 1981, 142, No. 422, Fig. 16, 5; B. Raunig, 2004, 125, n. 392) *variant d*

Kolan, without known grave context, from one or more graves. 3 pieces, at least one on a wired ring. Highly stylised, h. 6.5 cm. (Š. Batović, 1955, 236, Pl. 1, 9–11; Š. Batović, 1973, 123, 124, n. 318, Pl. 104, 1–3; D. Svobljak, 1980, Fig. 4, 5,9,10; S. Kukoč, 1995, Fig. 1, 8,9; B. Teßmann, 2001, Fig. 57, 4,6,8; B. Raunig, 2004, 125) *variant d*

Kompolje type

The pendants with a perforation and a concave bottom rim are characterised by simple lateral protrusions rounded at the ends, and an ornament of usually six punctured circles (Fig. 2, 19). This is a very uniform type in terms of form and space, without variations.

F. Lo Schiavo categorised these pendants as type B, Teßmann as type 3 (with arms with circular thickenings), and Raunig as irregular quadrilateral figures with circular extensions in place of arms.

Kompolje, grave 154/3. The same pendant is also cited as a find from grave 238! 4 pieces, on a semicircular pendant, h. 5.6 cm. AMZ P 20280 (20028) (R. Drechsler-Bižić, 1987, Pl. 43, 6; L. Bakarić, 1989, 8, Pl. 1, 8 or 9; L. Bakarić, 1993, 107, No. 72a; B. Teßmann, 2001, Fig. 56, 3,4; B. Raunig, 2004, 127, n. 408, 410, Pl. 26, 1)

Kompolje, grave 222. 4 pieces, on a semicircular pendant. H. ? cm. (F. Lo Schiavo, 1970, 408, Pl. 2, 1; B. Teßmann, 2001, Fig. 56, 2; S.

uzet u obzir, odnosno nije razvrstan.

Nin, bez konteksta. 1 kom, v. 5,2 cm. AMZd (Š. Batović, 1955, 234, br. 6, Sl. 1, 5, Tab. 1, 6; D. Svolfšak, 1980, Sl. 4, 6; S. Kukoč, 1995, Sl. 2, 9; B. Tešmann, 2001, 88, Sl. 58, 22; Š. Batović, 1981, 142, br. 421, Sl. 16, 4, Tab. 14, 1)

Tip *Vlaško Polje*

Privjesci s dvjema petljama i ulegnutim donjim rubom u čijoj je sredini kružna izbočina – falus (?). Na temelju oblika ostalih izbočina („ruke“ i „noge“) mogu se razlikovati dvije inačice: a – s kružnim izbočinama (Sl. 2, 7), b – s presavinutim trakastim izbočinama (Sl. 2, 10). Inačica b, koju trenutačno predstavlja samo jedan primjerak, trakastim oblikom već upućuje na prijelaz na tip Prozor.

F. Lo Schiavo takve je privjeske definirala kao antropomorfne privjeske. B. Raunig privjeske inačice a označila je kao trapezoidne muške figure, dok je primjerak inačice b svrstala među trakaste muške figure.

Vlaško Polje 1876–78, bez grobne cjeline. 18 komada, v. 4,9 cm. AMZ P 13926 (L. Bakarić, 1993, 106, br. 70a; B. Raunig, 2004, 119, bilj. 364) *inačica a*

Kompolje, grob 267 (?). 1 komad, AMZ (F. Lo Schiavo, 1970, 463, br. 1, Tab. 37, 1; B. Raunig, 2004, 119, bilj. 364) *inačica a*

Kompolje, iz više grobova. Više komada. (B. Raunig, 2004. spominje tri takva privjeska pod inv. br. AMZ P 12985, 13387. Nije jasno koji su privjesci prikazani na njezinim crtežima, 119, bilj. 364, Tab. 24, 4,5) *inačica a*

Kompolje, grob II/1. 1 komad, fragmentiran, s petljama i bez (odlomljenih?) izbočina, donji rub oštećen. Sačuvana v. 4,5 cm. AMZ P 15528 (R. Drechsler-Bižić, 1961, 89, 96, Tab. 4, 8; F. Lo Schiavo, 1970, 464, br. 5, Tab. 37, 6; B. Tešmann, 2001, 88, Sl. 58, 21; B. Raunig, 2004, 126, bilj. 404). inačica a? Iako ima dvije petlje, nema ni bradavicu ni (očuvanih)

Kukoč, 1995, Fig. 3, 1; B. Raunig, 2004, 127, n. 408)

Kompolje, grave 263 (or 224?). 4 pieces, on a semicircular pendant. H. ? cm. (F. Lo Schiavo, 1970, 409, Pl. 3, 3; B. Tešmann, 2001, Fig. 56, 1; S. Kukoč, 1995, Fig. 4, 3; B. Raunig, 2004, 127, n. 408, 411)

Kompolje, grave 111. 1 piece, h. ? cm. (V. Vejvoda, 1961, Pl. 1, 1,2; F. Lo Schiavo, 1970, 464, No. 3; S. Kukoč, 1995, Fig. 2, 8; B. Tešmann, 2001, Fig. 56, 6; B. Raunig, 2004, 127, n. 408, 410)

Prozor, without known grave context. 1 piece, h. ? cm. (S. Kukoč, 1995, Fig. 2, 7; B. Tešmann, 2001, Fig. 56, 5)

Nin type

The pendant with a perforation and a “fringed” bottom rim has a wide cap and no protrusions (Fig. 2, 16). So far only one specimen has been noted. In previous typologies, it has not been taken into account and has thus remained unclassified.

Nin, no context. 1 piece, h. 5.2 cm. AMZd (Š. Batović, 1955, 234, No. 6, Fig. 1, 5, Pl. 1, 6; D. Svolfšak, 1980, Fig. 4, 6; S. Kukoč, 1995, Fig. 2, 9; B. Tešmann, 2001, 88, Fig. 58, 22; Š. Batović, 1981, 142, No. 421, Fig. 16, 4, Pl. 14, 1)

Vlaško Polje type

These pendants have two loops and a concave bottom rim, in the middle of which is a circular protrusion – a phallus (?). On the basis of the design of the other protrusions (“arms” and “legs”), two variants can be distinguished: a – with circular protrusions (Fig. 2, 7), and b – with folded banded protrusions (Fig. 2, 10). The banded shape in variant b, currently represented by only one specimen, already suggests a transition to the Prozor type.

Lo Schiavo defined such pendants as anthropomorphic. Raunig labelled variant a pendants as irregular quadrilateral male figures, while she

izbočina pa ga je teško svrstati među privjeske s vodoravnim nastavcima (= tip Prozor) kako predlaže B. Raunig. S obzirom na oblik, veličinu i dvije petlje bliži je tipu Vlaško Polje, iako je izvorno bio bez kružnih izbočina karakterističnih za *inačicu a*.

Prozor, bez grobne cjeline. 1 komad, bez (odlomljenih?) izbočina uz donji rub. Sačuvana v. 4,5 cm. AMZ 13397 (Š. Ljubić, 1889, 134 br. 7, Tab. 22, 137; D. Svoljšak, 1980, Sl. 3, 7; B. Teßmann, 2001, 85, Sl. 56, 7; B. Raunig, 2004, 127, bilj. 409; L. Bakarić, 2006, 161, br. 119). Kako je već utvrdila B. Raunig, vjerojatnije je da je riječ o fragmentiranom privjesku ovog tipa s odlomljenim donjim izbočinama nego o „ženskom privjesku sa sferičnim završecima bočnih izbočina“ kako misle D. Svoljšak i B. Teßmann. Osim veličine, tomu u korist govore prije svega petlje na poledini. *inačica a*

Vlaško Polje 1876–78, bez grobne cjeline. 1 komad, fragmentiran, nedostaje glava. Sačuvana v. 4,3 cm. AMZ P 13748 (L. Bakarić, 1993, 106, br. 70b; B. Raunig, 2004, 119, bilj. 363, Tab. 24, 3) *inačica b*

Tip *Dragatuš*

Privjesci trakastog oblika s perforacijom, presavinutim bočnim izbočinama i falusom pravokutnog oblika (Sl. 2, 15).

B. Raunig takve je privjeske definirala kao trakaste muške figure, dok B. Teßmann privjeske iz Prozora spominje među nedefiniranima.

Prozor, bez grobne cjeline. 14 komada, v. 6–6,2 cm. AMZ P 12876–12888? (Š. Ljubić, 1889, 134 br. 2, Tab. 22, 133; A. Stipčević, 1963, Sl. 51, 4; R. Drechsler-Bižić, 1987, Tab. 44, 13; L. Bakarić, 1993, 106, br. 71d; S. Kukoč, 1995, Sl. 2, 11; N. Majnarić-Pandžić, 1998, Sl. 108, 5; B. Teßmann, 2001, 88, Sl. 58, 19; L. Bakarić, 2004, 370, br. 28.4.; B. Raunig, 2004, 119, bilj. 362, Tab. 24, 1,2; L. Bakarić, 2006, 161, br. 121). Jedan je primjerak bez krovaste kape, a najvjerojatnije je riječ

classified variant b specimens as banded male figures.

Vlaško Polje 1876–78, without known grave context. 18 pieces, h. 4.9 cm. AMZ P 13926 (L. Bakarić, 1993, 106, No. 70a; B. Raunig, 2004, 119, n. 364) *variant a*

Kompolje, grave 267(?). 1 piece, AMZ (F. Lo Schiavo, 1970, 463, No. 1, Pl. 37, 1; B. Raunig, 2004, 119, n. 364) *variant a*

Kompolje, from several graves. More pieces. (Raunig 2004 mentions three such pendants under Inv. No. AMZ P 12985, 13387. It is not clear which pendants are shown in her illustrations, 119, n. 364, Pl. 24, 4,5). *variant a*

Kompolje, grave II/1. 1 piece, fragmented, with loops and without (broken off?) protrusions, damaged bottom rim. Preserved h. 4.5 cm. AMZ P 15528 (R. Drechsler-Bižić, 1961, 89, 96, Pl. 4, 8; F. Lo Schiavo, 1970, 464, No. 5, Pl. 37, 6; B. Teßmann, 2001, 88, Fig. 58, 21; B. Raunig, 2004, 126, n. 404). Variant a? Although it has two loops, it has neither a knob nor (preserved) protrusions, so it is difficult to classify it as a pendant with horizontal extensions (= Prozor type), as suggested by B. Raunig. Its shape, its size, and the two loops place it closer to the Vlaško Polje type, although originally it was without the circular protrusions characteristic of *variant a*.

Prozor, without known grave context. 1 piece, without (broken off?) protrusions along the bottom rim. Preserved h. 4.5 cm. AMZ 13397 (Š. Ljubić, 1889, 134 No. 7, Pl. 22, 137; D. Svoljšak, 1980, Fig. 3, 7; B. Teßmann, 2001, 85, Fig. 56, 7; B. Raunig, 2004, 127, n. 409; L. Bakarić, 2006, 161, No. 119). As stated by B. Raunig, this is more likely a fragmented pendant of this type with broken-off bottom protrusions than a “female pendant with spherical endings of side projections”, as maintained by Svoljšak and Teßmann. Besides its size, this is also suggested by the loops on the reverse. *variant a*

Vlaško Polje 1876–78, without known grave context. 1 piece, fragmented, with a missing head. Preserved h. 4.3 cm. AMZ P 13748 (L.

o drevnom oštećenju odnosno preinaci (N. Majnarić-Pandžić, 1998, Sl. 108, 6; L. Bakarić, 2014, 160/br. 26.5 – sredina).

Dragatuš, grob 45. 1 komad, fragmentiran, sačuvan samo srednji dio (bez kape i donjeg ruba) s nastavkom jedne izbočine. Sačuvana v. 2,5 cm. NHMW 72785 (G. Spitzer, 1973, 806, Tab. 19, 4; B. Škvor Jernejčič, 2011, 192, 227, Tab. 15, 10). Sudeći po uskom obliku i presavinutoj „ruci“, ostatak trakastog privjeska. Privjesak vjerojatno pripada ovom tipu jer se u opisu ne spominje petlja koja bi se u inačici b tipa Vlaško Polje trebala nalaziti na sačuvanom ulomku.

KRONOLOŠKI OKVIR

Unatoč znatnom broju poznatih privjesaka, njihovo je datiranje još uvijek tvrd orah. Većina ih je, naime, otkrivena tijekom prvih iskapanja i bez poznatog grobnog konteksta. Obično su takvi antropomorfni privjesci bili datirani između 6. i 4. stoljeća prije Krista, u 3. fazu liburnske odnosno 4. fazu japodske skupine.¹⁰ Zadnje publikacije ovu okvirnu dataciju stavljaju u nešto ranije doba, od (kraja) 7. do 6. stoljeća prije Krista.¹¹

Neke grobne cjeline ipak su nam poznate. Pregled B. Teßmann već je pokazao da je primjerke „ravnih“ tipova iz grobova I/17 i II/4 iz Smiljana moguće datirati u prijelaz Ha B3 / Ha C, a neke primjerke iz Kompolja, Podzemelja, Dragatuša i Zatona u 6. stoljeće.¹² B. Raunig na sličan način grob II/4 iz Smiljana smješta na početak stupnja Ha C, a većinu ostalih u stupanj Ha C.¹³ Zbog neuspješne tipologije te datacije ni u prvom ni u drugom slučaju nisu pouzdane koliko bi mogle biti te su na kraju prilično općenito svrstane u 7. – 5. stoljeće.¹⁴

¹⁰ S. KUKOČ, 1995, 53; N. MAJNARIĆ-PANĐŽIĆ, 1998; Š. BATOVIĆ, 1987, 366; R. DRECHSLER-BIŽIĆ, 1987, 406.

¹¹ D. BALEN-LETUNIĆ, 2004, 230-231; L. BAKARIĆ, 2004; L. BAKARIĆ, 2006, 160-161.

¹² B. TESSMANN, 2001, 88-90.

¹³ B. RAUNIG, 2004, 124-127.

¹⁴ B. TESSMANN, 2001, 91; B. RAUNIG, 2004, 119, 127.

Bakarić, 1993, 106, No. 70b; B. Raunig, 2004, 119, n. 363, Pl. 24, 3). *variant b*

Dragatuš type

These are banded pendants with a perforation, folded side protrusions and a rectangularly shaped phallus (Fig. 2, 15).

B. Raunig defined such pendants as banded male figures, while B. Teßmann mentioned the Prozor pendants among unclassified pendants.

Prozor, without known grave context. 14 pieces, h. 6–6.2 cm. AMZ P 12876-12888? (Š. Ljubić, 1889, 134 No. 2, Pl. 22, 133; A. Stipčević, 1963, Fig. 51, 4; R. Drechsler-Bižić, 1987, Pl. 44, 13; L. Bakarić, 1993, 106, No. 71d; S. Kukoč, 1995, Fig. 2, 11; N. Majnarić-Pandžić, 1998, Fig. 108, 5; B. Teßmann, 2001, 88, Fig. 58, 19; L. Bakarić, 2004, 370, No. 28.4.; B. Raunig, 2004, 119, n. 362, Pl. 24, 1,2; L. Bakarić, 2006, 161, No. 121). One specimen is without a roof-shaped cap, but it most likely represents ancient damage or alteration (N. Majnarić-Pandžić, 1998, Fig. 108, 6; L. Bakarić, 2014, 160/No. 26.5 – middle).

Dragatuš, grave 45. 1 piece, fragmented, only the middle part preserved (without cap and bottom rim) with an extension of one protrusion. Preserved h. 2.5 cm. NHMW 72785 (G. Spitzer, 1973, 806, Pl. 19, 4; B. Škvor Jernejčič, 2011, 192, 227, Pl. 15, 10). Based on the narrow shape and folded “arms”, the remains of a banded pendant. The pendant probably belongs to this type, given that the description does not mention a loop, which should be present on a preserved fragment of variant b of the Vlaško Polje type.

CHRONOLOGICAL FRAMEWORK

Despite the considerable number of known pendants, their dating is still a hard nut to crack. Most of them were discovered during the

Ovdje predložena tipološka podjela vremen-ski je homogenija. Najstariji je, čini se, tip Prozor. Na prijelaz iz 8. u 7. stoljeće smješta ga ne samo dobro dokumentirani grob II/4 iz Smiljana nego takvo datiranje dopušta i poznat Ljubićev prikaz nalazâ iz Prozora *in situ*¹⁵ gdje su privjesci tipa Prozor nacrtani zajedno s pucetima u obliku tutula na glavi pokojnice, dakle kao ukras japodske kape nalik na tip I b. Osim pokrivala, pokojnica je nosila i jantarnu ogrlicu i dvodijelne naušnice. Svi ovi elementi japodske nošnje poznati su još u 8. stoljeću.¹⁶ Oblikom srodan privjesak s picenskog nalazišta Sant'Egidio (Sl. 3, 2) otkriven je zajedno s dvjema lučnim fibulama s nogom u obliku diska, brončanom naušnicom, kopčom za remen i posudom s dvjema ručkama, koji ga također smještaju u 8. stoljeće.¹⁷ Nalazi ostalih privjesaka tog tipa, nažalost, slučajni su ili bez poznatog konteksta. Zanimljivo je, međutim, da je dosta njih pronađeno u „starim“ okruženjima. Tolminsko groblje, primjerice, nastajalo je između 1000. i 700. godine (Ha B1 – Ha C1). Dva kasnija groba stoga ne mogu biti razlog kasnog datiranja privjeska.¹⁸ Naselje Fonte Tasca kod Archija (Chieti) još je starije: trenutačne datacije smještaju ga između 1150. i 950. godine.¹⁹ U njemu pronađen privjesak ima sve karakteristike japodskih antropomorfnih privjesaka tipa Prozor: trapezasti oblik, poprečno postavljenu „kapu“, bočne izbočine i petlju na poleđini (Sl. 3, 1). Sasvim je moguće da se na mjestu otvora između izbočina (sada odlomljenih) nekad nalazila bradavica ili čak druga petlja. Oblikovno su nešto drukčija, ali ipak usporediva i stoga zanimljiva još tri geografski udaljenija privjeska. Privjesak iz groba 22 na Monte Saracenu (Daunija) razlikuje se od tipa Prozor po okrugloj glavi i grebenu koji spaja izbočine, ali ima isti oblik, način izrade i pričvršćivanja (Sl. 3, 4). Datiran je u prijelaz

first excavations and lack known grave contexts. Usually, such anthropomorphic pendants were dated to between the 6th and 4th centuries, in the 3rd phase of the Liburnian group, or the 4th phase of the Iapodian group.¹⁰ Recent publications have slightly prolonged this approximate dating from the (end of the) 7th into the 6th century.¹¹

Nevertheless, several grave contexts are preserved. Teßmann's overview has already shown that specimens of “flat” types from graves I/17 and II/4 from Smiljan can be dated to the transition of Ha B3 to Ha C phases, and some specimens from Kompolje, Podzemelj, Dragatuš and Zaton to the 6th century.¹² Similarly, Raunig dated grave II/4 from Smiljan to the beginning of the Ha C phase, and most others to the Ha C phase in general.¹³ However, due to the unfortunate typology the dating in both cases is not as reliable as it might have been, thus both authors fairly generally agreed on dating to the 7th – 5th centuries.¹⁴

The typological division proposed in this paper is more homogeneous in terms of the time periods. The oldest type seems to be the Prozor one. It is dated to the transition from the 8th to the 7th century not only by the well-documented grave II/4 from Smiljan, but also by Ljubić's well-known depiction of *in situ* Prozor finds,¹⁵ in which Prozor pendants are drawn on a deceased woman's head along with tutuli: as an ornament on an Iapodian cap similar to type Ib. As well as headgear, the deceased woman also wore an amber necklace and two-piece earrings. All these elements of Iapodian attire were in use in the 8th century.¹⁶ A pendant of similar design from the Picenian site of San Egidio (Fig. 3, 2) was discovered along with two arched fib-

¹⁵ Š. LJUBIĆ, 1885, T. 1, 4.

¹⁶ D. BALEN-LETUNIĆ, 2004, 232–234.

¹⁷ N. LUCENTINI, 2009, 314.

¹⁸ B. TERŽAN, 2002, 99–101.

¹⁹ T. DI FRAIA, 1995, 474, 477.

¹⁰ S. KUKOČ, 1995, 53; N. MAJNARIĆ-PANDŽIĆ, 1998; Š. BATOVIĆ, 1987, 366; R. DRECHSLER-BIŽIĆ, 1987, 406.

¹¹ D. BALEN-LETUNIĆ, 2004, 230–231; L. BAKARIĆ, 2004; L. BAKARIĆ, 2006, 160–161.

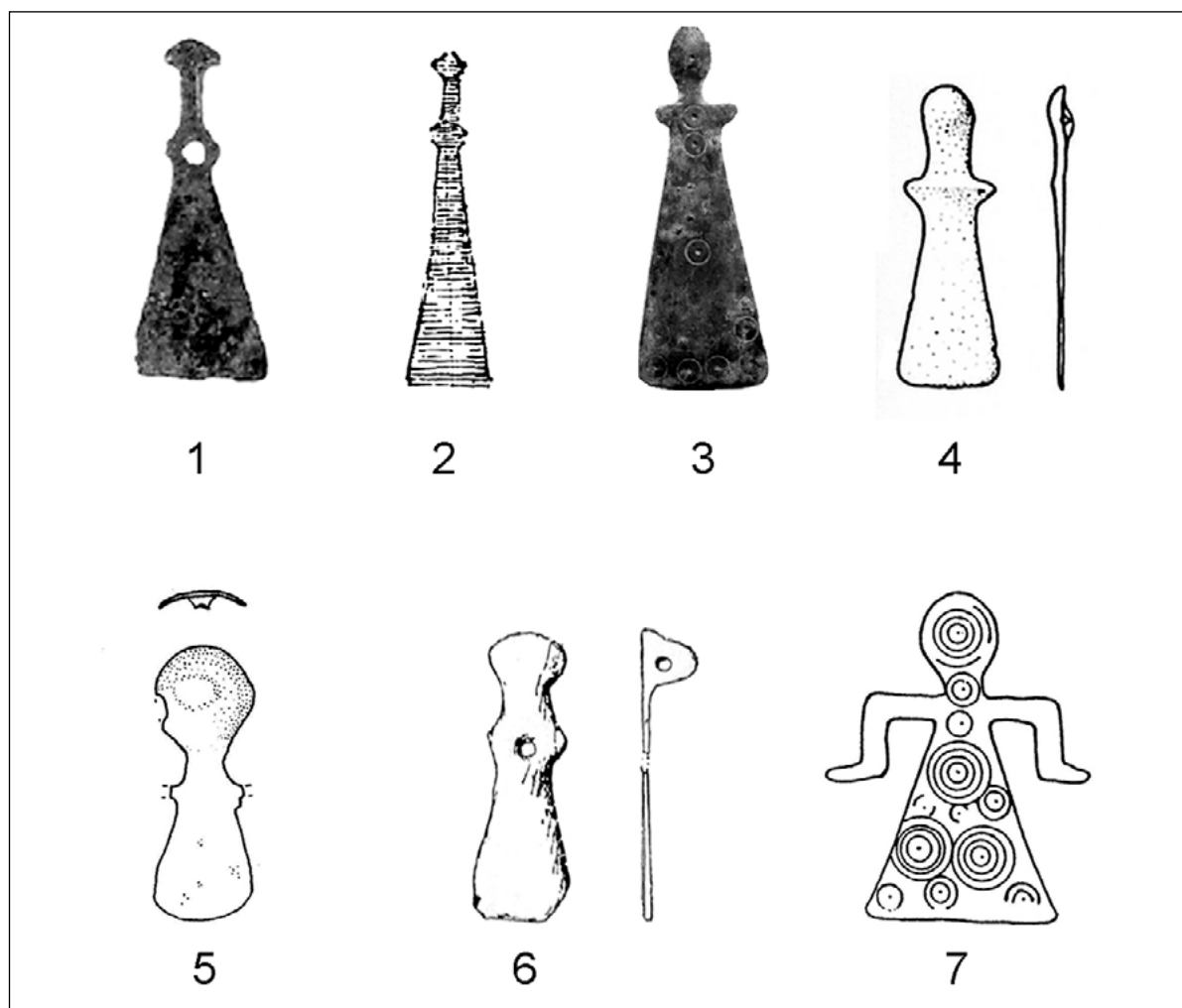
¹² B. TEßMANN, 2001, 88–90.

¹³ B. RAUNIG, 2004, 124–127.

¹⁴ B. TEßMANN, 2001, 91; B. RAUNIG, 2004, 119, 127.

¹⁵ Š. LJUBIĆ, 1885, Pl. 1, 4.

¹⁶ D. BALEN-LETUNIĆ, 2004, 232–234.

SLIKA 3. Prekomorske usporedbe za japodske antropomorfne privjeske. 1 – Archi, naselje Fonte Tasca (T. DI FRAIA, 1995, Sl. 10, 9), 2 – Sant’Egidio alla Vibrata, grob (N. LUCENTINI, 2009, Sl. 4), 3 – nepoznato nalazište u Abruzzu (V. D’ERCOLE, M. RUGGIERI, 2013, Sl. 1), 4 – Monte Saraceno, grob 22 (M. L. NAVA, 1992, 268, Sl. 15), 5 – Osteria dell’Osa, grob 82 (A. M. BIETTI SESTIERI, 1992, Sl. 3c 14, 101), 6 – Patos, iz gomile (M. KORKUTI, 1981, Tab. 9, 6), 7 – Cairano (S. KUKOČ, 1995, Sl. 11, 9)

FIGURE 3 Overseas analogies for Iapodian anthropomorphic pendants. 1 – Archi, settlement of Fonte Tasca (T. DI FRAIA, 1995, Fig. 10, 9), 2 – Sant’Egidio alla Vibrata, grave (N. LUCENTINI, 2009, Fig. 4), 3 – unknown site in Abruzzo (V. D’ERCOLE, M. RUGGIERI, 2013, Fig. 1), 4 – Monte Saraceno, grave 22 (M. L. NAVA, 1992, 268, Fig. 15), 5 – Osteria dell’Osa, grave 82 (A. M. BIETTI SESTIERI, 1992, Fig. 3c 14, 101), 6 – Patos, from the mound (M. KORKUTI, 1981, Pl. 9, 6), 7 – Cairano (S. KUKOČ, 1995, Fig. 11, 9)

iz 9. u 8. stoljeće.²⁰ Drugi sličan privjesak otkriven je kao slučajni nalaz u gomili u blizini Patosa u Albaniji zajedno s 52 groba datirana između 11. i 8. stoljeća. Nešto je manji od japodskih te, slično kao i privjesak iz Archija, „na prsima“ između izbočina ima perforaciju (Sl. 3, 6).²¹ Treći je primjerak privjesak iz gro-

ulae with a disc-shaped leg, a bronze earring, a belt buckle and a two-handled vessel, which also date it to the 8th century.¹⁷ Unfortunately, other pendants of this type are chance finds, or finds without a known context. Interestingly, however, quite a few are found in “old” environments. The Tolmin cemetery, for example, was in use mainly between 1000 and 700 (Ha B1–Ha C1). Therefore, the two later graves

²⁰ M. L. NAVA, 1992, 268, Fig. 14–16; M. L. NAVA, R. FULIGNI, 1994, 87–88, Fig. 15.

²¹ M. KORKUTI, 1981, 30, Tab. 9, 6.

¹⁷ N. LUCENTINI, 2009, 314.

ba 82 s poznatog i dobro istraženog nalazišta Osteria dell'Osa (Sl. 3, 5) gdje je kao inačica II tipa 87a datiran u sredinu 8. stoljeća.²² Iako posredno, sve navedene analogije dopuštaju datiranje nastanka privjesaka tipa Prozor barem u 8. stoljeće pr. Kr. (Sl. 3).

Kao što pokazuje grob I/17 s istoimenog nalazišta, tip Smiljan pojavljuje se već početkom 7. stoljeća. Privjesci iz Libne, za koje, nažalost, ne znamo kontekst, prema materijalu s kojim su došli u muzej također se mogu datirati u prijelaz iz 7. u 6. stoljeće.²³ Stoga je ovaj tip bio u uporabi u 7. stoljeću.

Tip Drenov Klanac je na temelju grobova u Podzemelju (Grm 1/11) i Dragatušu (Veliki Nerajec 45) u Beloj krajini datiran u stupanj Stična 2, dakle u drugu polovicu 7. stoljeća.²⁴ Sudeći po fibulama pronađenima zajedno s njima, privjesci ovog tipa iz Kolana i oni iz groba 3 iz Zatona (sve stupnjevi 3 liburnske skupine) tek su nešto mlađi. Grobove 3 i 5 iz Zatona u 6. stoljeće datiraju i tipovi Ljubač i Zaton. Čini se da tip Kompolje također nije ništa mlađi.²⁵

Najslabije su datirani „muški“ privjesci. Ni jedan od njih nema grobnu cjelinu ili one još nisu objavljene. Iznimka je – naravno ako pripada ovoj vrsti – drugi teško oštećen privjesak iz groba 45 iz Dragatuša koji spada, kako je rečeno, u stupanj Stična 2.

Dakle, pregled datiranih privjesaka zasad pokazuje da su ih Japodi nosili barem od kraja 8. stoljeća, a ujedno nema naznaka da su ih nosili i nakon 6. stoljeća.

RAZVOJNA SHEMA

Na temelju prikazanih datacija i tipologije možemo pokušati rekonstruirati razvojni slijed.

Najstariji su privjesci tipa Prozor. Nije jasno

²² A. M. BIETTI SESTIERI, 1992, 418, 825, Fig. 3c, 14, 101.

²³ A. PRELOŽNIK, 2007a, 509.

²⁴ B. ŠKVOR JERNEJČIČ, 2011, 179.

²⁵ B. TEßMANN, 2001, 90.

cannot be the reason for the late dating of the pendant.¹⁸ The settlement of Fonte Tasca near Archi (Chieti) is even older, currently dated between 1150 and 950.¹⁹ The pendant found there has all the characteristics of Iapodian anthropomorphic pendants of the Prozor type: the trapezium shape, transversely placed “cap”, side protrusions and a loop on the reverse (Fig. 3, 1). It is quite possible that at the point of the opening between the protrusions (now broken off) there was once a knob or even another loop. Somewhat different in terms of design, but still comparable and therefore interesting, are three pendants from geographically rather distant sources. The pendant from grave 22 on Monte Saraceno (Daunia) differs from the Prozor type by its round head and an elevation connecting the protrusions, but its form, manufacturing and attachment methods are the same (Fig. 3, 4). It is dated to the transition from the 9th to the 8th century.²⁰ Another similar pendant was discovered as a chance find in a mound near Patos in Albania, along with 52 graves dating from the 11th to the 8th centuries. It is slightly smaller than the Iapodian ones and, like the pendant from Archi, it has a perforation “on the chest”, between the protrusions (Fig. 3, 6).²¹ The third specimen is a pendant from grave 82 from the well-known and well-researched site of Osteria dell'Osa (Fig. 3, 5), where it was dated to the mid-8th century as a variant of type II 87a.²² Although indirectly, all above-mentioned analogies allow the dating of the origin of pendants of the Prozor type at least to the 8th century BC (Fig. 3).

As suggested by grave I/17 from the eponymous site, the Smiljan type appears as early as the beginning of the 7th century. Pendants from Libna, unfortunately with find contexts unknown, can – based on the artefacts along

¹⁸ B. TERŽAN, 2002, 99-101.

¹⁹ T. DI FRAIA, 1995, 474, 477.

²⁰ M. L. NAVA, 1992, 268, Figs. 14-16; M. L. NAVA, R. FULIGNI, 1994, 87-88, Fig. 15.

²¹ M. KORKUTI, 1981, 30, Tab. 9, 6.

²² A. M. BIETTI SESTIERI, 1992, 418, 825, Fig. 3c, 14, 101.

koliko daleko i kamo sežu njihovi korijeni. Privjesci iz Archija i Sant'Egidija, kao i spomenute usporedbe s okruglom glavom iz Osterie, Monte Saracena i Patosa, pokazuju da je s druge strane Jadrana taj oblik poznat već u 9. stoljeću. Svima su zajednički karakterističan trapezasti oblik, naznake bočnih izbočina i petlja za pričvršćivanje.²⁶ Sličnost s japodskima prevelika je da bi bila slučajna, no zbog oblikovnih i tehnoloških detalja ne možemo ih svrstati u istu oblikovnu skupinu, iako obje vrste privjesaka porijeklo vjerojatno imaju u zajedničkom ishodištu. Čini se da oni nisu nužno autohtoni izum Japoda, osim ako, naravno, ne pretpostavimo da od njih potječe „prototip“ koji je poslužio kao nadahnuće za sve rane oblike. U svakom slučaju, oblik je usvojen barem u 8. stoljeću na istočnoj strani Jadrana. Taj najstariji oblik koji predstavlja tip Prozor poznat je i na područjima uz Soču i Savu, ali je opstao samo u Lici, ukorijenio se u domaću materijalnu (i duhovnu?) baštinu te se tako razvio u svoju inačicu b, kao i brojne druge tipove.

Inačica Prozor b, za razliku od većine primjeraka tipa Prozor koji su relativno uski, ima široko i izrazito zakrivljeno oglavlje. To je tipično za neke mlađe oblike, pa zato pretpostavljam da je i ova inačica izvedenica osnovne inačice a.

Tip Smiljan najrealističniji je oblik japodskih antropomorfnih privjesaka. Početni oblik u njemu dobiva noge, dok se izbočine-ruke razvijaju u složenije oblike. Samo inačica a zadržava bradavicu, ostale je već gube. Međutim, i dalje se na podlogu pričvršćuju petljom na poleđini. Istodobno ili nešto poslije razvijaju se još dva tipa privjesaka. Vjerojatno se u Kompolju javlja „muški“ oblik privjeska: tip Vlaško Polje. Od tipa Prozor nasljeđuje dvije petlje na poleđini ali razvija vlastiti skup ulegnuti i iz-

with which they were brought to the museum – also be dated to the transition from the 7th to the 6th century.²³ This type was therefore in use in the 7th century.

On the basis of graves in Podzemelj (Grm 1/11) and Dragatuš (Veliki Nerajec 45) in Bela Krajina, the Drenov Klanac type is dated to Stična 2 phase (the second half of the 7th century).²⁴ The fibulae found along with them suggest that pendants of this type from Kolan, as well as those from grave 3 from Zaton (all phase 3 of the Liburnian group) are only slightly earlier. The Ljubač and Zaton types likewise suggest dating graves 3 and 5 from Zaton to the 6th century. The Kompolje type is seemingly not later, either.²⁵

The poorest dating is available for “male” pendants. Their contexts are unknown or unpublished at time being. An exception is – of course, if it belongs to this type – second, badly damaged, pendant from grave 45 from Dragatuš, which belongs, as has been mentioned, to the Stična 2 phase.

An examination of the dated pendants suggests that they were worn by the Iapods from at least the end of the 8th century, and at the same time there are no indications that they were still worn after the 6th century.

DEVELOPMENT SCHEME

Based on the presented dating and typology, we can try to reconstruct the development sequence.

The oldest pendants are the Prozor type. It is not clear how far back and where their origins reach. Pendants from Archi and Sant'Egidio, as well as the mentioned round-headed analogies from Osteria, Monte Saraceno and Patos, show that, across the Adriatic, the shape was known as early as the 9th century. They all have

²⁶ Valja spomenuti i nalaz bez konteksta, vjerojatno iz Abruzzi (V. D'ERCOLE, M. RUGGIERI, 2013, 56) i privjesak iz Cairana (npr. S. KUKOČ, 1995, 75, sl. 11, 9), oba sa sličnom shemom (trokutasto tijelo, bočne izbočine i petlja za pričvršćivanje) ukrašena urezanim krugovima. „Ruke“ primjerka iz Cairana podsjećaju na izbočine varijante Smiljan b.

²³ A. PRELOŽNIK, 2007a, 509.

²⁴ B. ŠKVOR JERNEJČIČ, 2011, 179.

²⁵ B. TEßMANN, 2001, 90.

bočeni donji rub privjeska. Takve imaju i oba privjeska tipa Zaton – prva generacija antropomorfnih privjesaka u Liburniji. Obje njegove inačice mješavina su starih (petlja za pričvršćivanje, jednostavne izbočine, bradavica) i novih (iskucan ukras i ulegnut rub) elemenata.

Promijenjeni način nošenja ubrzo razvija novi način pričvršćivanja privjesaka. Petlje na poleđini nestaju, pojavljuju se perforacije ispod polukružnog grebena. Svi „ženski“ privjesci imaju ulegnut donji rub i formalno bi se mogli smatrati jednim tipom, no zbog brojnosti i lokalnih posebnosti podijelio sam ih u tri: tip Drenov Klanac, s manje ili više stiliziranim izraslinama u obliku ptica razvija se iz inačice Zaton b. Riječ je o vrlo popularnom tipu s brojnim izvedbama koji se može naći i kod Liburna i Kolapjana. Više su lokalni liburnski tip Ljubač, nasljednik inačice Zaton a i ujedno posljednji s arhaičnim oblikom s jednostavnim vodoravnim izbočinama i bradavicom, te tip Kompolje sa štapičastim izbočinama i iskucanom površinom (zastupljen samo u Kompolju i Prozoru). Perforaciju su dobili i muški privjesci po čemu se tip Dragatuš razlikuje od prethodnog tipa Vlaško Polje. Tip Nin, kojeg zastupa jedan primjerak, ima pet izbočina na donjem rubu, samo perforacija ispod naglašenog oglašnja upućuje na to da vjerojatno pripada mlađim oblicima.

Uz takvu se razvojnu shemu, naravno, podrazumijeva mogućnost da su različiti tipovi istodobno bili u uporabi, pa čak i da je ista radionica u isto vrijeme izrađivala dva razvojno uzastopna tipa.

RASPROSTRANJENOST

Antropomorfnu privjesci smatraju se karakterističnim japodskim elementom. Primjeri prikupljeni u katalogu to i potvrđuju. 48 opisa pokriva oko 250 privjesaka iz otprilike 50 grobova.²⁷ Kod susjeda sjeverno i južno od

²⁷ Točan broj nije moguće odrediti zbog nejasnih podataka. Usp. i podatke kod B. RAUNIG, 2004, 130–131.

in common a characteristic trapezoid shape, marked lateral protrusions and an attachment loop.²⁶ The resemblance to Iapodian pendants is too great to be accidental; although, due to the details in their form and making, they cannot be classified in the same group, probably both pendant types have a common origin. They seem not necessarily to have been an autochthonous invention of the Iapods, unless, of course, we assume them to be a “prototype” from which all early forms were derived. In any case, the form had certainly been adopted on the eastern side of the Adriatic by the 8th century. This earliest form, represented by the Prozor type, is also known along the Soča and Sava rivers, but only in Lika did it survive and, what is more, become part of the domestic material (and spiritual?) heritage, developing into its own variant b, as well as many other types.

The Prozor b variant, unlike most Prozor specimens, which typically are relatively narrow, has wide and distinctly curved headgear. This is typical of some late forms, which is why the author assumes that this variant was also derived from the basic variant a.

The Smiljan type is the most realistic form of Iapodian anthropomorphic pendant. To its initial form, legs were added, while the protrusions – arms – developed into more complex forms. Only variant a still retained the knob, while in others it disappeared. However, they were still fastened to the base with a loop on the reverse. Two or more types of pendants were developed at the same time or a little later. Probably in Kompolje, the “male” form of pendant – the Vlaško Polje type – appeared. It inherited from the Prozor type two loops on the reverse, while forming its own set of protrusions and a concave lower rim. This is also a characteristic of both Zaton pendants – the

²⁶ Also worth mentioning are a find without a context, probably from Abruzzo (V. D'ERCOLE, M. RUGGIERI, 2013, 56), and a pendant from Cairano (e.g. S. KUKOČ, 1995, 75, Fig. 11, 9), both with a similar scheme (triangular body, side protrusions and fastening loop) decorated with incised circles. The “hands” of the Cairano specimen resemble Smiljan b variant protrusions.

japodskog područja pronađeno je svega 20-ak privjesaka: 8 na trima kolapjanskim nalazištima u Beloj krajini (Vinica, Dragatuš, Podzemelj) i 11 na četirima liburnskim (Kolan, Zaton, Nin, Ljubač). Zasad je poznato samo pet privjesaka s udaljenijih nalazišta koji pripadaju različitim kulturama željeznog doba (Tolmin – svetolucijska skupina, Libna – dolenjska skupina, Donja Dolina – istoimena skupina, Archi i Sant'Egidio – južnopicenijski prostor). Svi ostali potječu sa središnjeg japodskog teritorija u Lici – uz iznimku slučajnih nalaza iz Krbavice i Široke Kule sa samo pet nalazišta na Gackom odnosno Ličkom polju međusobno udaljenima najviše 50 km: iz Drenova Klanca, Kompolja, Vlaškog Polja, Prozora i Smiljana.

Stoga je nesumnjivo da je uglavnom riječ o nakitu koji je rasprostranjen među Japodima, međutim, rasprostranjenost pojedinih tipova ipak upućuje na određene razlike. Samo na dvama najvećim nalazištima, u Prozoru i Kompolju, zastupljena je većina tipova. U Smiljanu su zastupljeni samo najstariji tipovi s petljama, a u Liburniji, osim domaćih, samo tip Drenov Klanac koji je ujedno i najprodorniji tip mlađe sheme. Najširi domet bez sumnje ima tip Prozor kojem pripadaju i „najudaljeniji“ primjerci. Skromniji je tip Smiljan koji do Save stiže samo u Libni, ali i tamo zacijelo u stranom kulturnom okruženju. Uz (vjerojatno) iznimku iz Dragatuša, „muški“ tip Vlaško Polje i Dragatuš ograničeni su na Kompolje i Prozor. Tip Kompolje (Prozor, Kompolje) još je izraženije lokalni. Tipovi Zaton, Ljubač i Nin također su lokalni i zasad poznati samo s priobalja. Zanimljivo je da prema tipu Prozor ni jedan od tipova zastupljenih na japodskom području više nema „izvornu“ shemu s jednostavnim vodoravnim izbočinama – to se može naći još samo uz more, u tipu Zaton i Ljubač. Ova dva tipa sačuvala su i bradavicu između izbočina kakvu u Lici imaju samo privjesci najstarijih tipova (Prozor i inačica Smiljan a). Stoga se čini da su se u Liburniji sačuvali neki arhaični elementi koje je na japodskom području istisnuo razvoj novih oblika (Sl. 4–6).

first generation of anthropomorphic pendants in Liburnia. The two variants are a combination of old (attachment loop, simple protrusions, knob) and new (punctured decoration and concave rim) elements.

A different way of wearing pendants soon resulted in a new method of attaching them. The loops on the reverse disappeared and perforations appeared under a semicircular ridge. All “female” pendants had a concave bottom rim and could formally be classified as one type, but due to their large number and local characteristics, I have divided them into three subgroups. The Drenov Klanac type, with more or less stylised bird-shaped protrusions, developed from the Zaton b variant. It was a very popular type with various designs that can also be found among Liburnians and Kolapians. More local are the Liburnian Ljubač type, a successor of the Zaton a variant and at the same time the last with an archaic form with simple horizontal protrusions and a knob, and the Kompolje type, with club-shaped protrusions and a punctured surface (represented only in Kompolje and Prozor). Male pendants also have a perforation, thus distinguishing the Dragatuš type from the previous Vlaško Polje type. The Nin type, represented by a single specimen, has five protrusions at the lower rim, and only the perforation under the pronounced headgear suggests a later form.

Such a development scheme of course allows simultaneous use of different types and even simultaneous production of two consecutive types by the same workshop.

DISTRIBUTION

Anthropomorphic pendants are considered a characteristic Iapodian element. This is confirmed by the examples collected in the catalogue. 48 descriptions cover about 250 pendants from about 50 graves.²⁷ Only about 20

²⁷ The exact number cannot be determined due to unclear data. S. also data from B. RAUNIG, 2004, 130-131.

Iz rečenog možemo zaključiti da se radionica koja je izrađivala japodske privjeske vrlo vjerojatno nalazila u Prozoru, a za pojedine tipove možda i u Kompolju (tip Kompolje i Vlaško Polje) ili Smiljanu (tip Smiljan?). Liburnska skupina očito je imala svoju radionicu (ili više njih) koja je izrađivala lokalne tipove koji su razvojno, doduše, povezani s Japodima, ali ih ne oponašaju u potpunosti.

S druge strane, belokrajinsko-dolenjski primjerci vjerojatno su uvezeni. Najzanimljivijim se čini tip Prozor. Vjerojatno je izrađivan u Lici, ali je pitanje jesu li odande i primjerci iz Tolmina, Vinice, Donje Doline, Archija i Sant'Egidija kod kojih možemo uočiti neke oblikovne i tehnološke nijanse. Kako izgleda, riječ je o najstarijem tipu privjesaka ove vrste koji je kao takav ključan za objašnjenje njihova nastanka.

UPORABA (NAČIN NOŠENJA I NAMJENA)

Arheološki potvrđena imamo najmanje dva načina pričvršćivanja i najmanje tri načina nošenja japodskih antropomorfnih privjesaka (Sl. 7).

S petljom odnosno petljama na poledini privjesak je bio pričvršćen – prišiven na podlogu ili nanizan. Dokumentirana su tri primjera s takvom uporabom. Šime Ljubić još je 1885. objavio crtež na kojem privjesci tipa Prozor zajedno s brončanim pucetima „okrunjuju“ lubanju (Sl. 7, 1).²⁸ Iz toga je zaključio (a nakon njega i svi kasniji istraživači) da je riječ o ukrasu kape odnosno oglavlja. U grobu I/17 iz Smiljana Hoffiller je pronašao privjeske tipa Smiljan – opet zajedno s brončanim pucetima – uz ostatke široke kožne trake i pretpostavio da je riječ o ukrasu za pojas.²⁹ Treći je primjer grob II/4 iz Smiljana. U ovom su se slučaju također, osim privjesaka, u grobu nalazila brončana puceta (vjerojatno s kape),

pendants were found in the territories immediately north and south of the Iapodian area: 8 at three Kolapian sites in Bela Krajina (Vinica, Dragatuš and Podzemelj) and 11 at four Liburnian sites (Kolan, Zaton, Nin and Ljubač). Only five pendants have been noted from more distant sites belonging to various Iron Age cultures (Tolmin – Sveta Lucija group, Libna – Dolenjska group, Donja Dolina – eponymous group, Archi and Sant'Egidio – south Picenian area). All the others originate from the core Iapodian territory in Lika – with the exception of chance finds in Krbavica and Široka Kula with only five sites from Gacko Polje and Ličko Polje, situated at a maximum distance of 50 km from each other: Drenov Klanac, Kompolje, Vlaško Polje, Prozor and Smiljan.

Without doubt this jewellery was widespread mainly among the Iapods; however, the distribution of individual types still displays certain differences. Only at the two largest sites – Prozor and Kompolje – are most types represented. In Smiljan, only the oldest types with loops are represented; in Liburnia, apart from local types, only the Drenov Klanac type is found, which is also the most widespread type of the late scheme. The Prozor type, to which also the most “remote” specimens belong, certainly has the widest range. The Smiljan type is less widespread, reaching the Sava only in Libna, and there obviously in a foreign cultural environment. With the exception (probably) of Dragatuš, the “male” Vlaško Polje and Dragatuš types are limited to Kompolje and Prozor. The Kompolje type (Prozor, Kompolje) is even more distinctly local. The Zaton, Ljubač and Nin types are also local and have only been noted in the coastal area. Interestingly, according to the Prozor type, none of the types represented in the Iapodian area has the “original” scheme, with simple horizontal protrusions – this can be found solely on the coast, in Zaton and Ljubač types. In these two types, the knob between the protrusions was also preserved, which is a characteristic only of pendants of the oldest types in Lika (the Prozor, and Smiljan a variant). Thus,

²⁸ Š. LJUBIĆ, 1885, Tab. 1, 4.

²⁹ V. HOFFILLER, 1905, 197.

ali se iz publikacije, nažalost, ne vidi položaj predmeta u grobu koji je poprilično oštećen oranjem. Kako se čini, u svim su trima grobovima privjesci korišteni zajedno s brončanim pucetima (koji isto imaju petlju). Jesu li doista bili našiveni na kapu i pojas, nije sasvim pouzdano; zbog sličnih sastava u svima trima primjerima mogla bi biti riječ o jednakom dijelu odjevnog predmeta (ako je to pojas, u prozorskom primjeru bio bi položen uz glavu pokojnice, a i u Smiljanu bi to mogla biti kapa jer su ostatci iz groba 17, prema Hoffillerovim riječima, pronađeni uz jantar i fibule). Međutim, iz svih triju grobova pouzdano je da su se privjesci s petljama nosili u nizu. Sudeći po nizu jednakih privjesaka bez grobnih konteksta iz Prozora, takvih je primjera bilo još više. Od 10 kompleta koje sam uspio dokumentirati, čak 9 pripada tipovima s petljom 5 tipu Prozor, 3 tipu Smiljan, 1 tipu Vlaško Polje, 1 tipu Dragatuš. Nažalost, primjerci iz Tolmina, Donje Doline, Vinice i Archija pojedinačni su ili slučajni nalazi pa se ne može reći kako su nošeni. Čak dva, privjesak iz Vinice i iz Archija, očito su bila prerađena: odlomljene su im petlje, a pri daljnjoj uporabi očito su se pričvršćivali s pomoću sekundarno napravljene perforacije. To vjerojatno znači da su u upotrebi bili duže vrijeme i možda kao jedinstveni primjerci, dakle ne u kompletu ili paru. Privjesak iz Sant'Egidija pronađen je samostalno u relativno bogatom ženskom grobu (kopča za pojas, dvije fibule, naušnica), jednako kao i privjesci iz Monte Saracena, Osterije dell'Osa i Patosa koji su oblikom nešto drukčiji. Stoga nije nemoguće da su privjesci izvan japodskog područja korišteni na drukčiji način, možda kao samostalne amajlije.

Kod privjesaka s petljama valja upozoriti i na bitnu praktičnu razliku: privjesci s dvjema petljama zasigurno su bolje fiksirani i krući od onih s jednom, bez obzira na to jesu li prišiveni na podlogu ili nanizani. Zasad su dvije petlje poznate samo kod nekih privjesaka inačice Prozor a i kod tipa Vlaško Polje.

Vjerojatno sredinom 7. stoljeća pojavljuju se

seemingly, some archaic elements were preserved in Liburnia, while in the Iapodian area they were replaced by newly developed forms (Figs. 4-6).

From what has been said, we can conclude that the workshop in which Iapodian pendants were produced was very probably in Prozor: for certain types perhaps also in Kompolje (Kompolje and Vlaško Polje types) or Smiljan (Smiljan type?). The Liburnian group apparently had its own workshop (or more of them) that produced local types, whose development was connected to that of the Iapodian pendants, but did not fully imitate them.

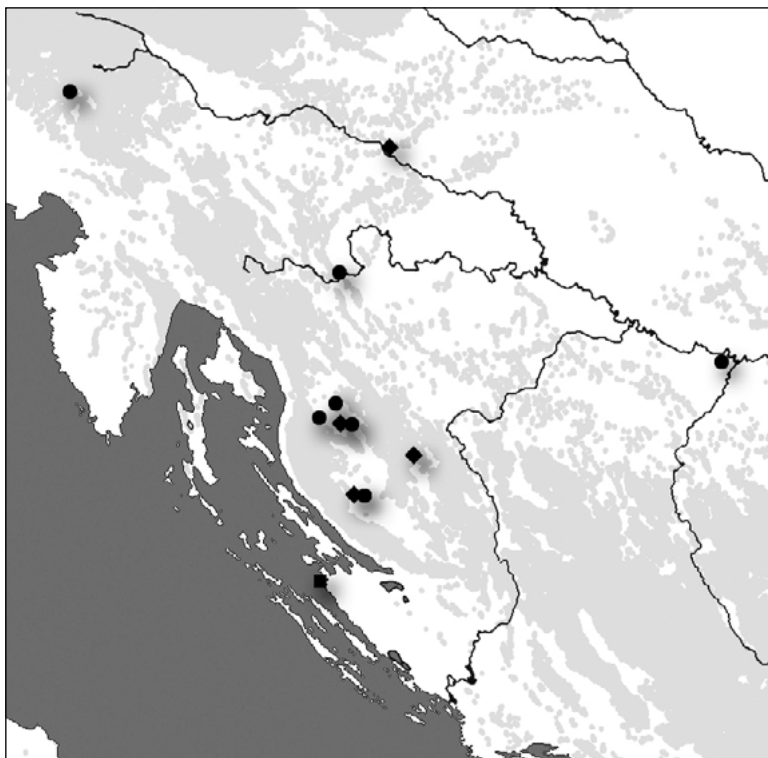
The Bela Krajina – Dolenjska specimens, on the other hand, were probably imported. The most interesting seems to be the Prozor type. It was probably produced in Lika, but the question is whether specimens from Tolmin, Vinica, Donja Dolina, Archi and Sant'Egidio, in which some nuances in terms of design and technology can be observed, were also made there. It appears that this is the oldest type of pendant of this kind, and as such, it is crucial for explaining their origin.

USE (WEARING AND PURPOSE)

Archaeologically confirmed have been at least two ways of attaching and at least three ways of wearing Iapodian anthropomorphic pendants (Fig. 7).

A loop, or several loops, served for attachment – by sewing the pendant to the base or stringing it. Three examples of such use have been documented. As early as in 1885, Šime Ljubić published a drawing in which Prozor-type pendants together with bronze buttons “crowned” a skull (Fig. 7, 1).²⁸ From this he (like all subsequent scholars) concluded that it was a cap or a head decoration. In grave I/17 from Smiljan, Hoffiller found Smiljan type pendants – again together with bronze buttons – next to the remains of a wide leather strap, leading to his assumption that

²⁸ Š. LJUBIĆ, 1885, Pl. 1, 4.

SLIKA 4. *Rasprostranjenost tipova Prozor (●), Smiljan (◆) i Zaton (■)*
(izradio: A. Preložnik)

FIGURE 4 *Distribution of the Prozor (●), Smiljan (◆) and Zaton (■) types*
(made by A. Preložnik)

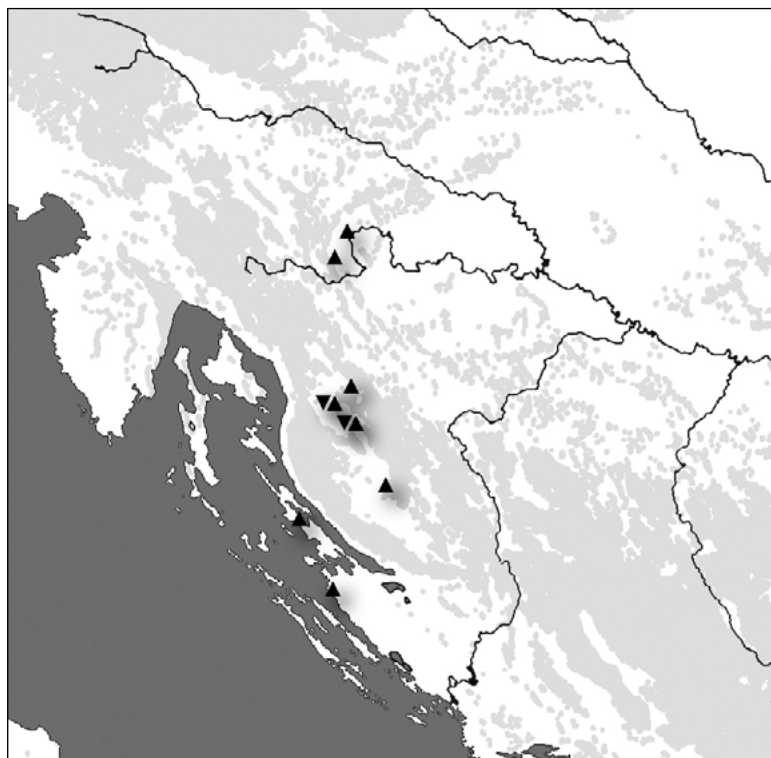
privjesci s perforacijom ispod grebena lunule. To je zacijelo posljedica drukčije uporabe odnosno drukčijeg načina nošenja. Ti privjesci više nisu bili prišiveni za podlogu, nego su obješeni kako bi se slobodno kretali. Potvrđena su najmanje dva načina njihove uporabe. U prvom su slučaju obično na veći polukružni privjesak obješena četiri jednaka privjeska. Taj je način tipičan za tip Kompolje, a u jednom je slučaju, u Podzemelju, na taj način obješeno i pet privjesaka tipa Drenov Klanac (Sl. 7, 3). Nije jasno je li privjesak u obliku polumjeseca nošen samostalno (kao pektoral) ili je možda bio pričvršćen za fibulu.

Drugi način poznat nam je iz Kolana. Jedan od tamo pronađenih privjesaka zajedno je s jantarnim i staklenim zrnima nanizan na žičani obruč s petljom i kukicom (Sl. 7, 2). Batović pretpostavlja da je riječ o narukvici i da su na njoj možda bila obješena i druga dva privjeska. Sudeći prema crtežu, na kojem su i obruč i jedan od privjesaka cjeloviti, to nije vjero-

they were a belt decoration.²⁹ The third example is grave II/4 from Smiljan. In this instance, too, in addition to pendants, uncovered from the grave were also bronze buttons (allegedly from a cap); unfortunately, the publication does not reveal the position of artefacts in the grave, which had been fairly damaged by ploughing. Pendants in all three graves appeared to have been used together with bronze buttons (that also had a loop). It is not certain whether they were actually sewn to the cap and the belt; in view of the similarity of assemblages, possibly in all three instances it was the same part of the attire (if it was a belt, in the Prozor case it was placed next to the head of a deceased woman, but in Smiljan it might just as well have been a cap, given that, according to Hoffiller, the remains from grave 17 were

found next to amber and fibulae). However, it is certain that the pendants with loops in all three graves were worn in a string. On the basis of a series of identical pendants without grave contexts from Prozor, even more such examples existed. Of 10 sets which the author has been able to document, as many as nine were of looped types 5 of type Prozor, 3 of type Smiljan, 1 of type Vlaško Polje and 1 of type Dragatuš. Unfortunately, the Tolmin, Donja Dolina, Vinica and Archi specimens are individual or chance finds, so it is impossible to detect how they were worn. Two pendants – one from Vinica and one from Archi – had obviously been reworked: their loops were broken, and in further use they were apparently attached by a perforation made subsequently. This probably means that they were in use for a long time and perhaps as individual specimens: not as a set or pair. The pendant from Sant'Egidio was an individual find from a relatively rich

²⁹ V. HOFFILLER, 1905, 197.

SLIKA 5. *Rasprostranjenost tipova Drenov Klanac (▲) i Kompolje (▼)*
(izradio: A. Preložnik)

FIGURE 5 *Distribution of the Drenov Klanac (▲) and Kompolje (▼) types*
(made by A. Preložnik)

jatno. Barem je cjeloviti privjesak morao biti obješen odvojeno, možda na sličnom, ali nesačuvanom obruču. Ni objašnjenje da je riječ o narukvici nije jedino moguće; meni ima više smisla graciozan obruč protumačiti kao žičanu naušnicu. Naime, takve narukvice nisu mi poznate, ali su takvi mali obruči protumačeni kao naušnice pronađeni u više grobova nekropole Gradine kod Dragišića.³⁰ Analogiju s njima vidimo i u ulomcima žice i jantarnih zrna iz groba 3 iz Zatona koje B. Teržan – doduše na temelju nešto drukčijih dolenjskih predmeta – upravo i tumači kao ostatke naušnica.³¹ Sličnost dodatno potkrepljuje činjenica da su i u grobu iz Zatona pronađeni antropomorfni privjesci. Nije nemoguće da su i oni visjeli na žičanom obruču. Bilo da je riječ o naušnicama ili o narukvicama, to je trenutačno jedini način nošenja antropomorfnih privjesaka poznat

³⁰ Npr. u grobu 19: Z. BRUSIĆ, 1999, Tab. 17, 1, 2.

³¹ B. TERŽAN, 1995, 99.

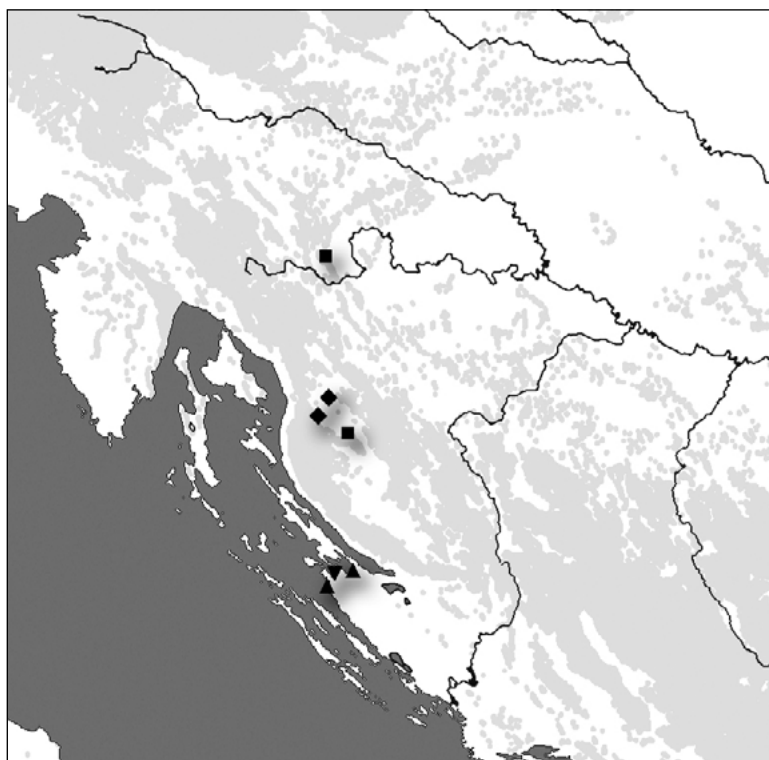
woman's grave (a belt buckle, two fibulae and an earring), as were the pendants from Monte Saraceno, Osteria dell'Osa and Patos. Therefore, the possibility should not be excluded that, outside the Iapodian area, the pendants were used differently, perhaps as stand-alone amulets.

There is also an important practical difference in looped pendants: those with two loops were certainly better fixed and more firmly than those with a single loop, regardless of whether they were sewn to a base or strung. To date, two loops have been noted only in some pendants of the Prozor a variant and the Vlaško Polje type.

Probably in the mid-7th century, pendants with a perforation under the elevation of the lunula appeared. This is certainly a result

of changed usage or wearing. The pendants were no longer sewn to the base, but hung in order to move freely. At least two ways of their use have been confirmed. In the first case, usually four identical pendants were hung on a larger semi-circular pendant. This method is typical of the Kompolje type; in one instance in Podzemelj, five pendants of the Drenov Klanac type were also hung in this way (Fig. 7, 3). It is not clear whether the crescent pendant was worn alone (as a pectoral), or perhaps attached to a fibula.

Another method is known to us from Kolan. One of the pendants unearthed there along with amber and glass beads is strung onto a wire ring with a loop and a hook (Fig. 7, 2). Batović assumed that it was a bracelet and that the other two pendants might have been hung on it. Judging by his drawing, in which both the ring and one of the pendants are intact, this is unlikely. The complete pendant at least must have been hung separately, perhaps on a similar ring that has not been preserved. Even the explanation that it

SLIKA 6. Rasprostranjenost tipova Ljubač (▲), Nin (▼), Vlaško Polje (◆) i Dragatuš (■) (izradio: A. Preložnik)

FIGURE 6 Distribution of the Ljubač (▲), Nin (▼), Vlaško Polje (◆) and Dragatuš (■) types (made by A. Preložnik)

u Liburniji: zajedno s jantarnim i staklenim zrnima obješenima na mali žičani obruč.

Nije jasno možemo li govoriti o isključivo „liburnskom načinu“. Poznato je i da su u Lici pronađeni neki samostalni privjesci (ili u paru – npr. „mrežasti“ privjesci iz Drenova Klanca). Budući da je žica krhka, moguće je da su neki od njih bili obješeni na mali žičani obruč. Naposljetku, grob 45 iz Dragatuša osim dvaju privjesaka sadrži i ostatke dvaju žičanih obruča – naušnica te jantarna i staklena zrna, dakle sličan komplet kakav je pronađen u Kolanu. Ti više ili manje pojedinačno pronađeni privjesci mogli bi biti i sastavni dio ogrlica što zasad ni u jednom slučaju nije dokumentirano (ili objavljeno). Privjesci pronađeni pojedinačno ili u paru uglavnom pripadaju tipovima Drenov Klanac i Ljubač. Od privjesaka s petljom ovoj skupini pripadaju oba privjeska tipa Zaton i, pomalo iznenađujuće, više privjesaka tipa Vlaško Polje. U njihovu slučaju nije jasno (također zbog loše dokumentiranosti) je li

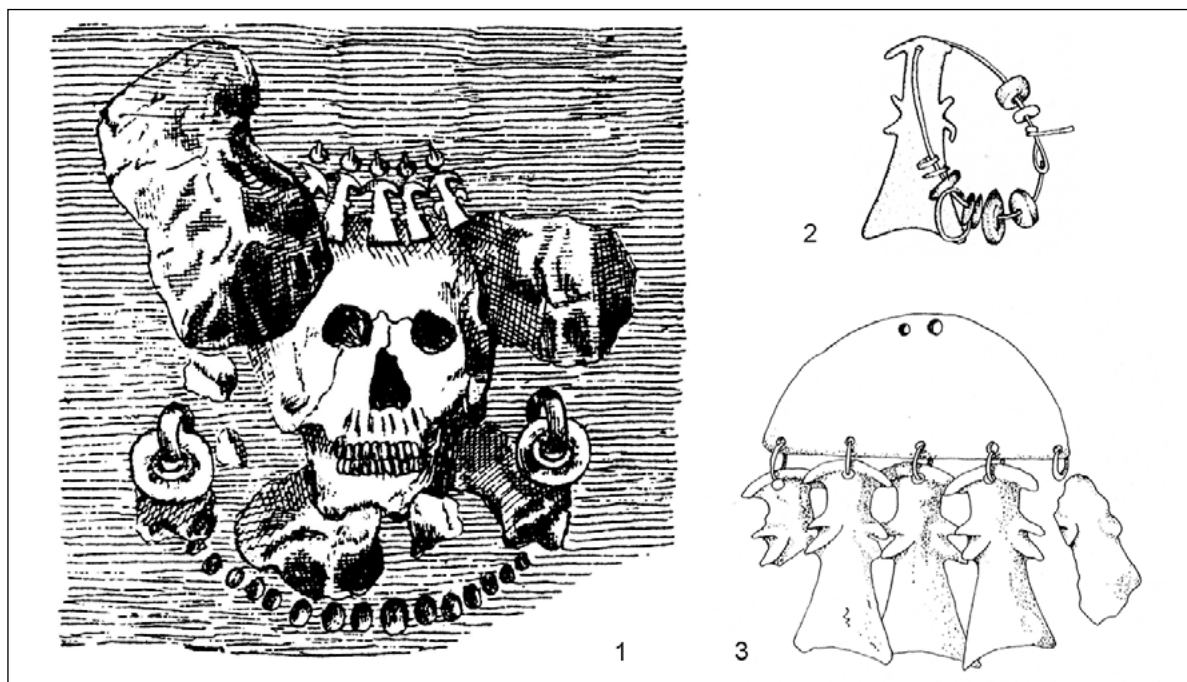
is a bracelet is not the only possible one: it would seem to make more sense to interpret the (graceful) ring as a wire earring. The author is not familiar with such bracelets, but similar rings, interpreted as earrings, have been found in several graves in the necropolis of the Gradina near Dragišić.³⁰ An analogy can also be seen in fragments of wire and amber beads from grave 3 from Zaton, which Biba Teržan interpreted precisely as earring remains – although on the basis of slightly different artefacts from Dolenjska.³¹ The similarity is further reinforced by the fact that anthropomorphic pendants were also found in the Zaton grave. It is not impossible that these also

hung on a wire ring. Whether earrings or bracelets, this is currently the only way it is known that anthropomorphic pendants in Li-

burnia were worn: along with amber and glass beads hung on a small wire ring. It is unclear whether we can speak of an exclusively “Liburnian style”. As is well-known, some individual pendants (or pendant pairs e.g. pendants with mesh pattern from Drenov Klanac) have also been found in Lika. Given that the wire is fragile, possibly some of them were also hung on a small wire ring. Last but not least, grave 45 from Dragatuš contains, in addition to two pendants, the remains of two wire rings – earrings and amber and glass beads: a set similar to the one found in Kolan. These more or less individual pendant finds might equally well have been parts of necklaces, which have not been documented (or published) in any instance. Pendants found individually or in pairs belong mostly to Drenov Klanac and Ljubač types. Of looped pendants, both Zaton pendants and, somewhat

³⁰ E.g. in grave 19: Z. BRUSIĆ, 1999, Pl. 17, 1, 2.

³¹ B. TERŽAN, 1995, 99.

SLIKA 7. Način uporabe japodskih privjesaka. 1 – našiveni na dio odjevnog predmeta (Prozor, Š. LJUBIĆ, 1885, T. 1, 4), 2 – nanizani na naušnicu (Kolan, Š. BATOVIĆ, 1973, T. CIV, 1), 3 – obješeni na polukružni pektoral (Podzemelj, F. E. BARTH, 1969, T. 11, 7)

FIGURE 7 Usage of Iapodian pendants. 1 – sewn on a piece of clothing (Prozor, Š. LJUBIĆ, 1885, Pl. 1, 4), 2 – strung on an earring (Kolan, Š. BATOVIĆ, 1973, Pl. CIV, 1), 3 – hung on a semicircular pectoral (Podzemelj, F. E. BARTH, 1969, Pl. 11, 7)

riječ o rabljenim dijelovima standardnog „našivenog“ kompleta ili o lokalnom obliku korištenja privjesaka s petljama.

PODRIJETLO I ZNAČENJE

Većina autora koji su se bavili privjescima pretpostavlja da njihovi oblici potječu iz srednjoeuropske kulture polja sa žarama.³² Uspoređivali su ih ponajprije s trokutastim privjescima, iako nam nisu poznate analogije ni oblici, koji bi ih povezivali. Sineva Kukoč također smatra da je trokutasti oblik ljudske figure tipičan element kulture polja sa žarama. Međutim, u privjescima s pticama ili ptičjim protomama vidi spoj brončanodobnog koncepta i istočno-mediteranske sheme *potnie theron*.³³

³² Š. BATOVIĆ, 1981, 24; F. STARE, 1970, 200; B. ČOVIĆ, 1984, 29–30; B. RAUNIG, 2004, 129. Vidi i Š. BATOVIĆ, 1955, 242–243; A. STIPČEVIĆ, 1981, 88–90.

³³ S. KUKOČ, 1995, 70, 76–78. Usp. i V. NIZZO, 2007, 337–339.

surprisingly, several pendants of the Vlaško Polje type belong to this group. It is not clear (also due to poor documentation) whether these are second-hand parts of a standard “sewn” set or a local form of using looped pendants.

ORIGIN AND MEANING

Most authors who have dealt with these pendants assume the origin of their form to be in the Central European urnfield culture.³² They have compared them mainly with triangular pendants, although no direct or analogies or linking forms have been noted. Sineva Kukoč also tends to look at the triangular human figure as a distinctive urnfield culture element. Nevertheless, in her opinion, pendants with birds or bird protomas are a combination of

³² Š. BATOVIĆ, 1981, 24; F. STARE, 1970, 200; B. ČOVIĆ, 1984, 29–30; B. RAUNIG, 2004, 129. Otherwise Š. BATOVIĆ, 1955, 242–243; A. STIPČEVIĆ, 1981, 88–90.

Zbog nepostojanja lokalnih ili srednjoeuropskih prijedloga, kao i na temelju prije spomenutih jadranskih analogija, teško je zagovarati hipotezu da privjesci potječu izravno iz srednjoeuropske kulture polja sa žarama. Ne samo privjesci s pticama tipa Smiljan i Drenov Klanac, već i jednostavniji i očito stariji privjesci tipa Prozor čine se usko povezanima s mediteranskim oblikovnim bogatstvom. Svi se mogu usporediti s italskim (etruščanskim, picenskim) oblicima privjesaka vrste *potnia theron*.³⁴

Mišljenja o tome što privjesci predstavljaju i koje je njihovo značenje podijeljena su.³⁵ Većina autora u njima vidi shematski ženski lik u dugoj haljini i sa širokim pokrivalom za glavu (kapa, marama) i grudima (bradavica) koji predstavlja, posebno u vezi s pticama, lokalni pandan Gospodarice životinja³⁶ pri čemu se Batović sjetio lokalne liburnske božice Heije.³⁷ Stipčević u tom obliku vidi dublju simboliku: trokut tumači kao vulvu, lunulu kao polumjesec – simbol mjeseca, a privjeske i dalje povezuje s kultom Velike Majke.³⁸ B. Raunig donekle se ograđuje od ovih tvrdnji, sumnjajući da bradavica predstavlja dojke te napominje da i muškarci u željeznom dobu nose duge haljine. Unatoč tomu prihvaća žensku definiciju trapezastih privjesaka, a kao muške definira samo one s falusom. Ženski privjesci, osobito oni s pticama, prema njezinim riječima, možda prikazuju lokalnu božicu plodnosti srodnu Afroditi i pritom spominje liburnsku Anzoticu.³⁹ Još je stroža S. Kukoč koja tvrdi da bradavica ne predstavlja dojke, već mjesto na kojem se nosi pektoral ili čak sam privjesak. Ističe da su jedini privjesci sa spolnim atributima muški te

the Bronze Age concept and the Eastern-Mediterranean *potnia theron* scheme.³³

Given that there are no local or Central European interpretations, and in the light of the abovementioned Adriatic analogies, it is difficult to support the hypothesis of a direct origin of the pendants in the Central European urn-field culture. Not only pendants with birds of the Smiljan and Drenov Klanac types, but also the simpler and obviously older pendants of the Prozor type seem to be closely connected with the abundance of Mediterranean forms. They are all comparable to the Italian (Etruscan, Picenian) forms of *potnia theron* pendants.³⁴

Opinions as to what the pendants represent and what their function was are divided.³⁵ Most authors see in them a schematised female figure wearing a long dress, with wide headgear (cap and scarf), and a chest (knob), representing, especially in connection with birds, the local counterpart of the Mistress of Animals,³⁶ with Batović recalling the local Liburnian goddess Heia.³⁷ Stipčević sees a deeper symbolism in the form: he interprets the triangle as a vulva, and the lunula as a crescent symbolising the moon, but he still associates the pendants with the cult of the Great Mother.³⁸ Raunig partly distances herself from these claims, doubting that the knob represents breasts and pointing out that men also wore long dresses in the Iron Age. Nevertheless, she accepts the female definition of trapezium-shaped pendants, defining only those with a phallus as male. In her opinion, female pendants, especially those with birds, might be depictions of a local fertility goddess related to Aphrodite, at which point she makes mention of the Liburnian goddess Anzot-

³⁴ Npr. kod S. KUKOČ, 1995, sl. 11, 1-9; V. NIZZO, 2007, 337, sl. 7.

³⁵ Pregled kod S. KUKOČ, 1995, 53; B. RAUNIG, 2004, 129-132.

³⁶ Š. BATOVIĆ, 1955, 237-238; D. SVOLJŠAK, 1980, 9; N. MAJNARIĆ-PANDŽIĆ, 1998, 285-286; D. BALEN-LE-TUNIĆ, 2004, 250.

³⁷ Š. BATOVIĆ, 1973, 127.

³⁸ A. STIPČEVIĆ, 1963, 26-28; A. STIPČEVIĆ, 1981, 88-90, 99.

³⁹ B. RAUNIG, 2004, 124, 129-132.

³³ S. KUKOČ, 1995, 70, 76-78. C. also V. NIZZO, 2007, 337-339.

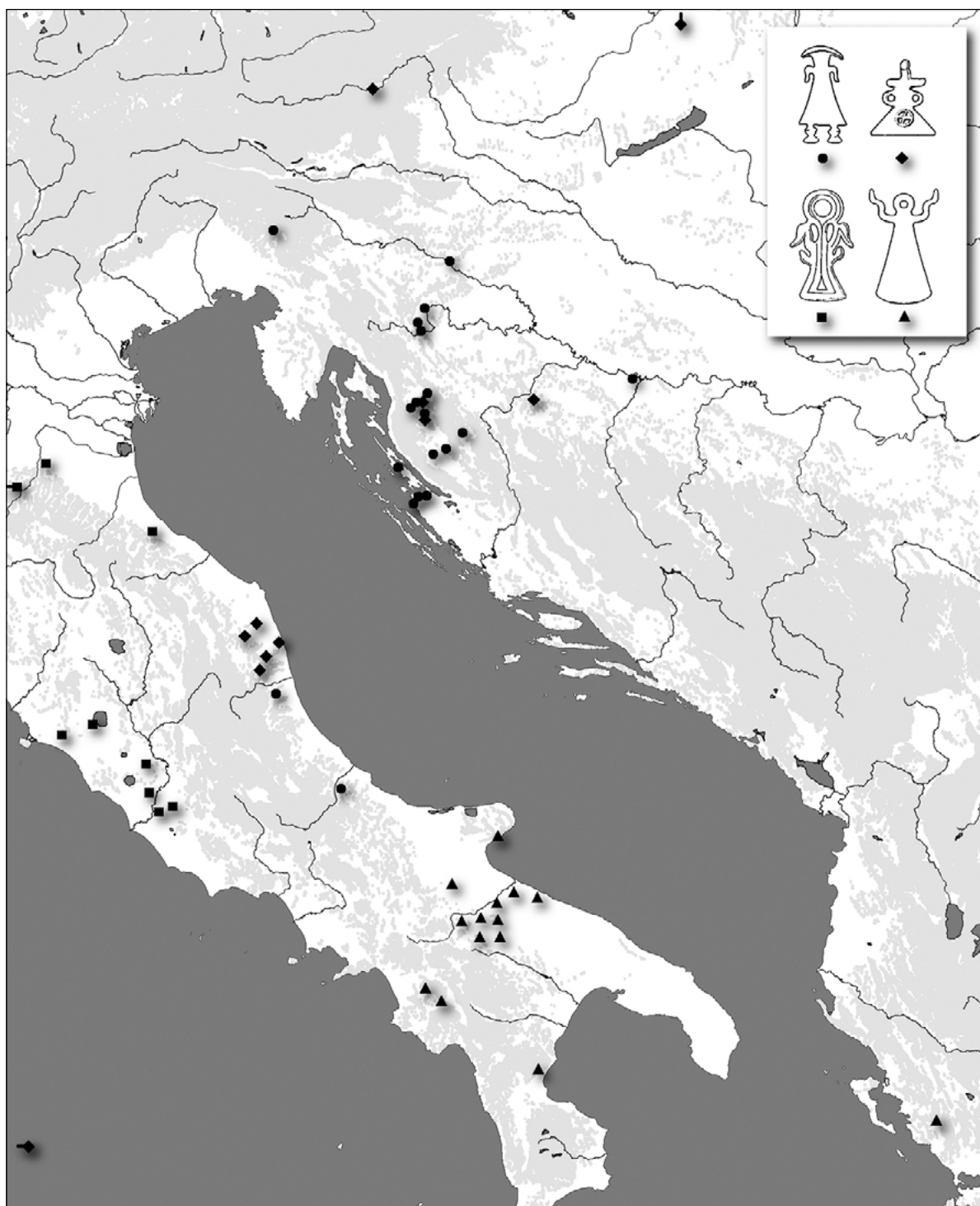
³⁴ E.g. in S. KUKOČ, 1995, Fig. 11, 1-9; V. NIZZO, 2007, 337, Fig. 7.

³⁵ Overview in S. KUKOČ, 1995, 53; B. RAUNIG, 2004, 129-132.

³⁶ Š. BATOVIĆ, 1955, 237-238; D. SVOLJŠAK, 1980, 9; N. MAJNARIĆ-PANDŽIĆ, 1998, 285-286; D. BALEN-LE-TUNIĆ, 2004, 250.

³⁷ Š. BATOVIĆ, 1973, 127.

³⁸ A. STIPČEVIĆ, 1963, 26-28; A. STIPČEVIĆ, 1981, 88-90, 99.

SLIKA 8. Rasprostranjenost odabranih vrsta antropomorfnih privjesaka iz 7. i 6. stoljeća trokutaste sheme. ● – japodski antropomorfni privjesci, ◆ – picensko-japodski privjesci tipa 1 (M. BLEČIĆ KAVUR, 2009, Sl. 7), ■ – etruščanski privjesci tipa 2a (prema M. BLEČIĆ KAVUR, 2017, Sl. 4), ▲ – daunsko-lukanski privjesci (prema V. NIZZO, 2007, 356, bilj. 94) (izradio: A. Preložnik)

FIGURE 8 Distribution of selected types of anthropomorphic pendants with triangular scheme of the 7th and 6th centuries, ● – Iapodian anthropomorphic pendants, ◆ – Picenian-Iapodian type 1 pendants (M. BLEČIĆ-KAVUR, 2009, Fig. 7), ■ – Etruscan type 2a pendants (after M. BLEČIĆ KAVUR, 2017, Fig. 4), ▲ – Daunian-Luccan pendants (after V. NIZZO, 2007, 356, n. 94) (made by A. Preložnik)

da lunula može biti i prikaz kacige. No, pritom dopušta mogućnost da je riječ o ženskom liku – uostalom smatra da prikazi Gospodarice životinja igraju važnu ulogu u oblikovanju japodskih antropomorfnih privjesaka.⁴⁰

U svakom slučaju, tumačenje privjeska kao ženske figure s (pokrivenom) glavom čini se najvjerojatnijim. Rani privjesci i njihove analogije imaju okrugli gornji dio ili samo uske rubove, a tek kod Japoda postaju ekstremno široki – možda kao realističan prikaz širokih pokrivala ili kao nagovještaj važnosti kapa odnosno oglavlja. Unatoč zanimljivoj hipotezi S. Kukoč, tumačenje bradavice kao shematskih dojki čini se prihvatljivim. Povezanost s pticama također je snažan argument u prilog interpretaciji privjesaka kao ženskih radi prikaza Gospodarice životinja; takvi su muški oblici praktički nepoznati. U slučaju da je pokrivalo doista kaciga, očekivali bismo još više muških atributa: oružje, falus i dr. No, muški likovi vjerojatno su privjesci tipa Vlaško Polje i Dragatuš, naravno ako izbočinu između nogu tumačimo kao falus – uz nešto više mašte u njemu bismo mogli vidjeti prikaz žene koja rađa... Slični privjesci poznati su i u južnoj Italiji (Cumae, Suessula), ali bez falusa i, zanimljivo, na privjesku s Gospodaricom životinja.⁴¹ Unatoč zasad znatno manjem korpusu „muških“ primjeraka, činjenica je da se na japodskim privjescima „bradavice“ i „falusi“ međusobno isključuju – gdje ima jednih, nema drugih.

Iz poznatih grobnih inventara vidljivo je da je riječ o dijelovima ženske nošnje koji su, osim ukrasne, vjerojatno imali i religioznu odnosno simboličku ulogu. Zanimljivo je da u razdoblju 7. i 6. stoljeća s obiju strana Jadrana možemo pronaći više skupina privjesaka koje povezuje slična shema: trokutasto tijelo + simetrično postavljene vodoravne izbočine i/ili vodene ptice. Najistaknutiji su primjeri etruščanski privjesci tipa 2a, daunsko-lukanski

ica.³⁹ Even stricter is Kukoč, who claims that the knob does not represent breasts, but rather the spot where the pectoral or even the pendant itself is worn. She points out that the only pendants with sexual attributes are the male ones, and that the lunula might also depict a helmet. At the same time, however, she allows the possibility that it is a female character: ultimately, she asserts that depictions of the Mistress of Animals played an important role in the design of Iapodian anthropomorphic pendants.⁴⁰

In any case, the interpretation of the pendant as a female figure with a (covered) head seems most likely. Early pendants and their analogies have a round upper part or just narrow rims, which only in Iapodian examples become extremely wide – perhaps to realistically reflect wide headgear, or to suggest the importance of caps or headgear. Despite Kukoč's interesting hypothesis, interpreting the knob as a schematic breast appears acceptable. The association with birds is also a strong argument in favour of the female interpretation, bearing in mind the depictions of the Mistress of Animals; such male forms are practically unknown. Were the headgear really a helmet, one would expect more masculine attributes: weapons, phalluses, and so on. However, male characters are probably pendants of the Vlaško Polje and Dragatuš types, if, of course, the protrusion between the legs is interpreted as a phallus – with a little more imagination we could see the image of a woman giving birth... Similar pendants are also known from southern Italy (Cumae and Suessula), but without a phallus and, interestingly, in a pendant with the Mistress of Animals.⁴¹ Despite the hitherto much smaller corpus of “male” specimens, the fact is that “knobs” and “phalluses” exclude each other in Iapodian pendants – where there is the former, the latter is absent.

The known grave assemblages clearly suggest parts of women's attire that served not only as

⁴⁰ S. KUKOČ, 1995, 58, 62.

⁴¹ V. npr. S. KUKOČ, 1995, sl. 12, 2, 3.

³⁹ B. RAUNIG, 2004, 124, 129-132.

⁴⁰ S. KUKOČ, 1995, 58, 62.

⁴¹ S. e.g. S. KUKOČ, 1995, Fig. 12, 2, 3.

privjesci, picensko-japodski privjesci tipa 1 i, naravno, japodski antropomorfni privjesci (Sl. 8).⁴² Možda im možemo pridružiti i kombinaciju trokutastih i ptičjih privjesaka poznatih s dolensko-istarsko-venetskog područja.⁴³ Ne ulazeći u raspravu, ovo vjerojatno upućuje ne samo na sličan modni trend već i na srodno razumijevanje njihove simbolike. Da su prekomorski kontakti u to vrijeme bili konkretni, govore i drugi utjecaji pa čak i uvoz u pogledu materijalne kulture.⁴⁴ Očito su morem (u oba smjerovima!) putovali ne samo predmeti nego i ideje. A budući da su i fibule i privjesci predmeti koje su nosile i tumačile žene, vjerojatno je i njihova uloga bila mnogo veća i aktivnija nego što to obično zamišljamo za tadašnji svijet.

ZAHVALA

Članak je kao „tipološka vježba“ koncipiran još prije petnaest godina. Na tadašnju su verziju nekoliko dragocjenih komentara dale Biba Teržan i Martina Blečić Kavur na čemu im najljepše zahvaljujem.

*Prijevod sa slovenskog:
Nina Matetić Pelikan*

⁴² Za etrušćanske privjeske tipa 2a v. npr. M. BLEČIĆ-KAVUR, 2017, 126, za daunijsko-lukanske privjeske npr. V. NIZZO, 2007, 337, Fig. 7, 346, bilj. 94, za picensko-japodske privjeske tipa 1 prema B. Teßmann konačno M. BLEČIĆ-KAVUR, 2009, 242–245.

⁴³ Npr. A. NASCIBENE, 2007, fig. 2.

⁴⁴ Npr. A. PRELOŽNIK, 2007b; M. BLEČIĆ-KAVUR, 2009.

decoration, but probably also had a religious or symbolic function. Interestingly, from the period 7th–6th centuries, on both sides of the Adriatic, several groups of pendants have been found, associated by a similar scheme: a triangular body as well as symmetrically placed horizontal protrusions and/or water birds. The most prominent examples are Etruscan type 2a pendants, the Daunian-Luccan pendants, Picenian-Iapodian type 1 pendants and, of course, Iapodian anthropomorphic pendants (Fig. 8).⁴² Perhaps we should also add the combination of triangular and bird pendants known from the Dolensko-Istrian-Venetian area.⁴³ Without entering into a discussion, this probably suggests not only a similar fashion trend, but also a related understanding of their symbolism. A concrete material exchange across the sea at the time in question is confirmed also by other influences and even imports of material culture.⁴⁴ Apparently, not only artefacts but also ideas travelled across the sea (in both directions!). And since both fibulae and pendants are artefacts worn and interpreted by women, the role of women was probably much greater and more active than what we usually imagine in the world at that point in time.

THANKS

The article was conceived as a “typological exercise” fifteen years ago. Back then, Biba Teržan and Martina Blečić Kavur made some valuable comments on that version of the paper, for which I would like to thank them most sincerely.

*Translation: Nina Matetić Pelikan
(ETNOtrend d. o. o.)*

*Language review: Paddy Burton
(for ETNOtrend d. o. o.)*

⁴² For Etruscan type 2a pendants see e.g. M. BLEČIĆ-KAVUR, 2017, 126, for Daunian-Luccan pendants e.g. V. NIZZO, 2007, 337, Fig. 7, 346, n. 94, and for Picenian-Iapodian type 1 pendants according to Teßmann M. BLEČIĆ-KAVUR, 2009, 242–245.

⁴³ E.g. A. NASCIBENE, 2007, Fig. 2.

⁴⁴ E.g. A. PRELOŽNIK, 2007b; M. BLEČIĆ-KAVUR, 2009.

LITERATURA / REFERENCES

- BAKARIĆ, L., 1986. – Lidija Bakarić, Rezultati novih istraživanja u Smiljanu, *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu*, 3. s. 19, Zagreb, 129–140.
- BAKARIĆ, L., 1989. – Lidija Bakarić, Grob 154 iz Kompolja, *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu*, 3. s. 22, Zagreb, 5–17.
- BAKARIĆ, L., 1993. – Lidija Bakarić, Uvodni teksti in kataloški opisi, *Arheološki muzej u Zagrebu – Izbor iz fundusa* (ur./ed.: Ante Rendić-Miočević), Arheološki muzej u Zagrebu, Zagreb.
- BAKARIĆ, L., 2004. – Lidija Bakarić, Japodi - kataloški opisi, *Ratnici na razmeđu istoka i zapada* (ur./ed.: D. Balen-Letunić), Arheološki muzej u Zagrebu, Zagreb, 357–384.
- BAKARIĆ, L., 2006. – Lidija Bakarić, Pretpovijesni Prozor, Kataloški opisi, *Pretpovijesni jantar i staklo iz Prozora u Lici i Novog Mesta u Dolenjskoj / Prehistoric amber and glass from Prozor in Lika and Novo Mesto in Dolenjska*, Arheološki muzej u Zagrebu, Zagreb, 48–81, 152–172.
- BAKARIĆ, L., 2017. – *Japodi - zaboravljeni gorštaci / Iapodes – the forgotten highlanders*, Katalog izložbe, Arheološki muzej u Zagrebu, Zagreb.
- BALEN-LETUNIĆ, D., 2004. – Dubravka Balen-Letunić, Japodi, *Ratnici na razmeđu istoka i zapada* (ur./ed. D. Balen-Letunić), Arheološki muzej u Zagrebu, Zagreb, 211–257.
- BARTH, F. E., 1969. – Fritz Eckart Barth, *Die hallstattzeitlichen Grabhügel im Bereich des Kutscher bei Podsemel (Slowenien)*, Antiquitas Reihe 3, Band 5, Habelt, Bonn.
- BATOVIĆ, Š., 1955. – Šime Batović, Nekoliko ilirskih antropomorfnih figura iz Sjeverne Dalmacije, *Arheološki vestnik*, 6/2, Ljubljana, 233–246.
- BATOVIĆ, Š., 1965. – Šime Batović, Die Eisenzeit auf dem Gebiet des illyrischen Stammes der Liburnen, *Archaeologia Jugoslavica*, 6, Beograd, 55–75.
- BATOVIĆ, Š., 1973. – Šime Batović, Prapovijesni ostaci na Zadarskom otočju, *Diadora*, 6, Zadar, 5–165.
- BATOVIĆ, Š., 1981. – Šime Batović, Nakit u prapovijesti sjeverne Dalmacije, *Nakit na tlu sjeverne Dalmacije od prapovijesti do danas*, Katalog izložbe, Arheološki muzej u Zadru / Narodni muzej u Zadru, Zadar, 7–39, 89–150.
- BATOVIĆ, Š., 1987. – Šime Batović, Liburnijska grupa, *Praistorija Jugoslavenskih zemalja 5. Željezno doba* (ur./ed.: A. Benac), Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine / Centar za balkanološka ispitivanja, Sarajevo, 339–390.
- BIETTI SESTIERI, A. M. (ed./ur.), 1992. – Anna Maria Bietti Sestieri, *La Necropoli laziale di Osteria dell'Osa*, Quasar, Roma.
- BLEČIĆ KAVUR, M., 2009. – Martina Blečić Kavur, Japodske podlaktične narukvice: simbolika ženskog principa u optjecanju ideja i djela jadranske kulturne *koinè*, *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu*, 3. s., 42, Zagreb, 231–258.
- BLEČIĆ KAVUR, M., 2017. – Martina Blečić Kavur, Mala tijela u velikom svijetu: antropo-or-nitomorfni privjesci željeznog doba Caput Adriae / Small bodies in a big world: anthropo-or-nithomorphic Iron Age Pendants from Caput Adriae, *Prilozi Instituta za arheologiju u Zagrebu*, 34, Zagreb, 123–142.
- BRUSIĆ, Z., 1999. – Zdenko Brusić, Nekropola gradine kod Dragišića, *Radovi Filozofski fakultet Zadar, Razdio Povijesnih znanosti*, 38(25), Zadar, 1–15.
- ČOVIĆ, B., 1984. – Borivoj Čović, Umjetnost kasnog bronzanog i starijeg željeznog doba na istočnoj jadranskoj obali i u njenom zaleđu, *Duhovna kultura Ilira* (ur./ed.: A. Benac), Posebna izdanja LXVII, Centar za balkanološka ispitivanja knjiga 11, Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, Sarajevo, 7–41.

- D'ERCOLE, V., RUGGIERI, M., 2013. – Vincenzo D'Ercole, Maria Ruggieri, Dal saccheggio alla conoscenza: un percorso lungo e complesso, *Capolavori dell'archeologia: Recupero, Ritrovamenti, Confronti. Catalogo della mostra (Roma, 21 maggio – 5 novembre 2013)* (ur./eds.: M. G. Bernardini, M. L. Ghetti), Gangemi, Roma.
- DI FRAIA, T., 1995. – Tomaso Di Fraia, L'abitato dell'età del bronzo finale di Fonte Tasca (Comune di Archi, Chieti). Studio preliminare su alcune classi di manufatti, *Origini. Preistoria e protostoria delle civiltà antiche*, 19, Roma, 447–477.
- DRECHSLER-BIŽIĆ, R., 1961. – Ružica Drechsler-Bižić, Rezultati istraživanja japodske nekropole u Kompolju 1955-1956, *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu*, 3. s. 2, Zagreb, 67–114.
- DRECHSLER-BIŽIĆ, R., 1987. – Ružica Drechsler-Bižić, Japodska grupa, *Praistorija Jugoslavenskih zemalja 5. Željezno doba* (ur./ed.: A. Benac), Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine / Centar za balkanološka ispitivanja, Sarajevo, 391–441.
- GUŠTIN, M., 1976. – Mitja Guštin, *Libna*, Posavski muzej Brežice, knj. 3, Posavski muzej, Brežice.
- HOFFILLER, V., 1905. – Viktor Hoffiller, Prehistorijsko groblje u Smiljanu kraj Gospića, *Vjesnik Hrvatskoga Arheološkoga Društva*, n. s. 8, Zagreb, 193–203.
- KORKUTI, M., 1981. – Muzaffer Korkuti, Tuma e Patosit, *Iliria*, 11/1, Tiranë, 7–55.
- KUKOČ, S., 1995. – Sineva Kukoč, Antropomorfni privjesak tipa Prozor, *Diadora*, 16–17 (1994/1995), Zadar, 51–80.
- LO SCHIAVO, F., 1970. – Fulvia Lo Schiavo, *Il gruppo liburnico – japodico: Per una definizione nell'ambito nella protostoria balcanica*, Accademia nazionale dei Lincei, Roma.
- LOŽAR, R., 1930. – Rajko Ložar, Poročilo o arheološkem delu Narodnega muzeja v Ljubljani v letih 1928-1930, *Glasnik muzejskega društva za Slovenijo*, 11, Ljubljana, 13–35.
- LUCENTINI, N., 2009. – Nora Lucentini, La collezione civica di Ascoli Piceno: i cinturoni panciera a losanga e gancio, *Omaggio a Nereo Alfieri. Contributi all'archeologia marchigiana* (ur./eds.: G. De Marinis, G. Paci), Atti del Convegno di studi (Loreto, 9-11.5.2005), Edizione Tored, Macerata, 305–344.
- LJUBIĆ, Š., 1885. – Šime Ljubić, Japudija i predhistoričko otkriće u Prozoru kod Otočca, *Vjesnik Hrvatskoga Arheološkoga društva*, 7/1, Zagreb, 1–11.
- LJUBIĆ, Š., 1889. – Šime Ljubić, *Popis arheološkoga odjela nar. zem. Muzeja u Zagrebu*, Tiskarski i litografski zavod C. Albrechta, Zagreb.
- MAJNARIĆ-PANDŽIĆ, N., 1998. – Nives Majnarić-Pandžić, Brončano i željezno doba, u/in: S. Dimitrijević, T. Težak-Gregl, N. Majnarić-Pandžić, *Prapovijest, Povijest umjetnosti u Hrvatskoj*, Naprijed, Zagreb, 161–369.
- NASCIMBENE, A., 2007. – Alexia Nascimbene, Aspetti adriatici e alpini nei corredi tombali del territorio bellunese, *Piceni ed Europa: atti del convegno* (ur./eds.: M. Guštin, P. Ettl, M. Buora), Archeologia di frontiera 6, Quasar, Udine, 147–156.
- NAVA, M. L., 1992. – Maria Luisa Nava, Scultura in pietra di ambiente adriatico, *La civiltà picena nelle Marche: studi in onore di Giovanni Annibaldi* (ur./ed. M. Dardari), Maroni, Ripatransone, 267–283.
- NAVA, M. L., FULIGNI, R., 1994. – Maria Luisa Nava, Roberta Fuligni, Note per la conoscenza della prima età del Ferro in Daunia: l'insediamento protostorico di Monte Saraceno (Gargano), *Archivio storico Pugliese*, 1994, 53–133.
- NIZZO, V., 2007. – Valentino Nizzo, Le produzioni in bronzo di area medio-italica e dauno-lucana, *Il Museo delle Antichità Etrusche e Italiche. II. Dall'incontro con il mondo greco alla romanizzazione* (ur./ed. M. G. Benedettini), Università la sapienza, Roma, 327–359.

- PEABODY MUSEUM, 2020. – <https://pmem.unix.fas.harvard.edu:8443/peabody/>
- PRAVIDUR, A., 2017 – Andrijana Pravidur, Japodske zajednice na području Pounja u sjeverozapadnoj Bosni, *Japodi - zaboravljeni gorštaci / Iapodes – the forgotten highlanders*, Arheološki muzej u Zagrebu, Zagreb, 99–124.
- PRELOŽNIK, A., 2007a. – Andrej Preložnik, Japodska princesa z Libne?, *Scripta praehistorica in honorem Biba Teržan, Situla*, 44, Ljubljana, 505–517.
- PRELOŽNIK, A., 2007b. – Andrej Preložnik, Fibule picene e lucane nel Caput Adriae orientale, *Piceni ed Europa: atti del convegno* (ur./eds.: M. Guštin, P. Ettel, M. Buora), *Archeologia di frontiera* 6, Quasar, Udine, 123–134.
- RAUNIG, B., 2004. – Branka Raunig, *Umjetnost i religija prahistorijskih Japoda*, Djela 82, Centar za balkanološka ispitivanja 8, Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, Sarajevo.
- SPITZER, G., 1973. – Gerhart Spitzer, Ein hallstattzeitlicher Tumulus von Dragatuš, *Arheološki vestnik*, 24, Ljubljana, 780–830.
- STARÈ, F., 1970. – France Starè, Dva prazgodovinska groba z dalmatinske obale, *Adriatica praehistorica et antiqua. Zbornik radova posvećen Grgi Novaku* (ur./eds.: V. Miroslavljević, D. Rendić-Miočević), Arheološki institut Filozofskog fakulteta u Zagrebu, Zagreb, 189–207.
- STIPČEVIĆ, A., 1963. – Aleksandar Stipčević, *Arte degli Illiri*, Edizioni del Milione, Milano.
- STIPČEVIĆ, A., 1981. – Aleksandar Stipčević, *Kulni simboli kod Ilira. Građa i prilozi sistematizaciji*, Posebna izdanja LIV, Centar za balkanološka ispitivanja knj. 10, Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, Sarajevo.
- SVOLJŠAK, D., 1980. – Drago Svvoljšak, Bronasta figurica iz Tolmina, *Goriški letnik*, 7, Nova Gorica, 9–18.
- SVOLJŠAK, D., POGAČNIK, A., 2001. – Drago Svvoljšak, Ana Pogačnik, *Tolmin, prazgodovinsko grobišče 1*, Katalogi in monografije, 34, Narodni muzej Slovenije, Ljubljana.
- ŠKVOR JERNEJČIČ, B., 2011. – Brina Škvor Jernejčič, Starejšezelznodobno grobišče Veliki Nerajec pri Dragatušu v Beli krajini, *Arheološki vestnik*, 62, Ljubljana, 165–230.
- TERŽAN, B., 1995. – Biba Teržan, Handel und soziale Oberschichten im früheisenzeitlichen Südosteuropa, *Handel, Tausch und Verkehr im bronze- und früheisenzeitlichen Südosteuropa* (ur./ed.: B. Hänsel), *Südosteuropa-Schriften 17 = Prähistorische Archäologie in Südosteuropa 11*, Berlin, München, 81–159.
- TERŽAN, B., 2002. – Biba Teržan, Kronološki oris, *Tolmin, prazgodovinsko grobišče 2* (ur./eds.: A. Pogačnik, D. Svvoljšak), Katalogi in monografije 35, Narodni muzej Slovenije, Ljubljana, 85–102.
- TEßMANN, B., 2001. – Barbara Teßmann, Schmuck und Trachtzubehör aus Prozor, Kroatien. Ein Beitrag zur Tracht im japodischen Gebiet, *Acta Praehistorica et Archaeologica*, 33, Berlin, 28–151.
- TEßMANN, B., 2007. – Barbara Teßmann, Beziehungen des Japodischen Raumes zum Picenum in der Alteren Eisenzeit, *Piceni ed Europa: atti del convegno* (ur./eds.: M. Guštin, P. Ettel, M. Buora), *Archeologia di frontiera* 6, Quasar, Udine, 185–200.
- VEJVODA, V., 1961. – Vera Vejvoda, Japodske dvokrake igle, *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu*, n. s. 2, Zagreb, 115–124.

